

UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU” DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

cu tema

„Competența Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța cu titlu preliminar”

– REZUMAT –

**Conducător de doctorat
prof. univ. dr. Augustin FUEREA**

**Student-doctorand
Iuliana-Mădălina LARION**

București

2021

CUPRINSUL REZUMATULUI TEZEI DE DOCTORAT

CUPRINSUL REZUMATULUI TEZEI DE DOCTORAT.....	1
ABREVIERI ȘI ACRONIME.....	2
I. Planul tezei de doctorat.....	3
II. Contextul și relevanța cercetării științifice a temei tezei de doctorat.....	7
III. Obiectivele principale ale tezei de doctorat.....	9
IV. Metodologia cercetării științifice.....	10
V. Rezultatele urmărite și utilitatea demersului științific.....	12
VI. Delimitări conceptuale.....	13
VII. Prezentarea generală a tezei de doctorat	16
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	32

Notă: La elaborarea tezei de doctorat au fost avute în vedere: legislația Uniunii Europene; legislația internă; tratatele, convențiile și acordurile internaționale relevante; doctrina de specialitate juridică, română și străină; jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, a Curții Europene a Drepturilor Omului și a instanțelor naționale, anterioare datei de 1 august 2021.

ABREVIERI ȘI ACRONIME

alin. – alineatul

art. – articolul

BCE – Banca Centrală Europeană

CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului

CEE – Comunitatea Economică Europeană

CEEA/Euratom – Comunitatea Europeană a Energiei Atomice

CJCE – Curtea de Justiție a Comunităților Europene

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

ÎCCJ – Înalta Curte de Casație și Justiție

JO – Jurnalul Oficial al Uniunii Europene

lit. – litera

M. Of. al României – Monitorul Oficial al României

nr. – numărul

par. – paragraful

pct. – punctul

TCEE – Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene

TCECO – Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului

TCEEA – Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice

TFP – Tribunalul Funcției Publice

TFUE – Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene

TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană

UE – Uniunea Europeană

vol. – volumul

I. PLANUL TEZEI DE DOCTORAT

Teza de doctorat este structurată în 8 capitole, precedate de „ASPECTE METODOLOGICE”. Fiecare capitol este împărțit în secțiuni, puncte și subpuncte, după cum urmează:

CAPITOLUL I. *PROLEGOMENE*

Secțiunea I. Sistemul instituțional al Uniunii Europene – prezentare generală

Secțiunea a II-a. Curtea de Justiție a Uniunii Europene

1. Aspecte evolutive

2. Ierarhia reflectată de analiza căilor de atac la nivelul Uniunii Europene

Secțiunea a III-a. Concluzii

CAPITOLUL II. COMPETENȚELE CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

Secțiunea I. Competențele *ratione personae* și *ratione loci*

Secțiunea a II-a. Competența *ratione materiae*

Secțiunea a III-a. Competența *ratione temporis*. Brexit

Secțiunea a IV-a. Privire comparativă în raport cu competența Curții Europene a Drepturilor Omului și cu cea a Curții Internaționale de Justiție

1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

2. Curtea Internațională de Justiție

Secțiunea a V-a. Concluzii și propuneri *de lege ferenda*

CAPITOLUL III. PROCEDURA PRELIMINARĂ – CONCEPT ȘI REGLEMENTARE

Secțiunea I. Definiția și funcțiile procedurii preliminare

1. Delimitări conceptuale

2. Funcțiile procedurii preliminare

Secțiunea a II-a. Reglementare

1. Evoluția cadrului normativ

2. Sediul actual al materiei

A. Normele de drept al Uniunii Europene

B. Normele de drept procesual român incidente în materie

3. Procedura prevăzută în dreptul procesual civil român pentru a sesiza Înalta Curte de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept

Secțiunea a III-a. Concluzii și propuneri *de lege ferenda*

CAPITOLUL IV. OBIECTUL CERERII PRELIMINARE – expresie a limitelor competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar

Secțiunea I. Tratatul de instituire a Comunităților Europene/Uniunii Europene, tratatele modificatoare și tratatele de aderare (interpretare)

Secțiunea a II-a. Principiile generale de drept

Secțiunea a III-a. Actele adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii Europene (interpretare)

1. Acordurile internaționale la care Comunitățile Europene/Uniunea Europeană sunt părți/este parte

2. Dreptul secundar/derivat al Uniunii Europene

3. Actele juridice specifice pilonului Uniunii Europene „Cooperarea polițienească și judiciară în materie penală”

4. Alte categorii de acte ale instituțiilor Uniunii Europene

Secțiunea a IV-a. Validitatea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii Europene

Secțiunea a V-a. Concluzii și propuneri *de lege ferenda*

CAPITOLUL V. DREPTUL DE A SESIZA CURTEA DE JUSTIȚIE – componentă a competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar

Secțiunea I. „Instanța națională” – noțiune autonomă în aplicarea art. 267 TFUE

Secțiunea a II-a. Criteriile în temeiul cărora se stabilește dacă o entitate cu atribuții jurisdicționale poate fi considerată instanță națională

Secțiunea a III-a. Independența justiției – cerință pentru a fi „instanță națională”

Secțiunea a IV-a. Accepțiunile sintagmei „dintr-un stat membru”

Secțiunea a V-a. Marja de apreciere a instanței naționale pentru a-și exercita dreptul de a sesiza

Curtea de Justiție

1. Inițiativa formulării cererii de a se pronunța o hotărâre preliminară
2. Existența unui litigiu pendinte pe rolul instanței naționale
3. Îndeplinirea cerinței potrivit căreia întrebarea trebuie să fie pertinentă
4. Necesitatea răspunsului Curții de Justiție pentru soluționarea cauzei

Secțiunea a VI-a. Obligația instanțelor naționale de ultim grad de jurisdicție de a sesiza Curtea

de Justiție

1. Lipsa căii de atac în dreptul intern
2. Excepțiile de la obligația de a sesiza Curtea de Justiție
3. Consecințele încălcării obligației de a formula și trimite o cerere preliminară
4. Cererile formulate de instanțele din România – exemple

Secțiunea a VII-a. Suspendarea judecării ulterior trimiterii cererii preliminare

Secțiunea a VIII-a. Concluzii și propuneri *de lege ferenda*

CAPITOLUL VI. PROCEDURA PRELIMINARĂ ÎN FAȚA CURȚII DE JUSTIȚIE –

materializare a competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar

Secțiunea I. Etapa scrisă a procedurii preliminare

1. Forma și conținutul cererii preliminare
  - A. Condițiile de îndeplinit privind forma cererii
  - B. Cerințele privind conținutul cererii
2. Trimiterea actului de procedură la Curtea de Justiție

Secțiunea a II-a. Înregistrarea cererii și comunicarea acesteia subiecților de drept care pot depune memorii sau observații scrise

Secțiunea a III-a. Condițiile ce trebuie îndeplinite de memoriile sau observațiile scrise

1. Termenele
2. Conținutul
3. Regimul lingvistic

Secțiunea a IV-a. Rolul judecătorului raportor în cadrul procedurii preliminare

Secțiunea a V-a. Rolul avocatului general în materie preliminară

Secțiunea a VI-a. Etapa orală

1. Scopul procedurii orale
2. Reprezentarea
3. Regimul lingvistic
4. Ședința de judecată
5. Redeschiderea procedurii orale
6. Situațiile în care lipsește etapa orală

Secțiunea a VII-a. Procedura preliminară accelerată și procedura preliminară de urgență

1. Posibilitatea de a solicita aplicarea procedurii accelerate sau a procedurii de urgență
2. Procedura preliminară accelerată
3. Procedura preliminară de urgență

Secțiunea a VIII-a. Soluția Curții de Justiție

1. Hotărârea preliminară
2. Ordonanța motivată
3. Îndreptarea și interpretarea deciziilor

Secțiunea a IX-a. Concluzii și propuneri *de lege ferenda*

CAPITOLUL VII. EFECTELE DECIZIILOR PRELIMINARE – finalitate a competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar

Secțiunea I. În plan intern

1. Soluționarea litigiului național care a generat cererea preliminară
2. Aplicarea dreptului Uniunii Europene în alte litigii interne
3. Aplicarea dreptului Uniunii Europene și a dreptului intern de către statele membre ale

Uniunii Europene

Secțiunea a II-a. În plan extern

1. Obligațiile instituțiilor Uniunii Europene
2. Jurisprudența Curții de Justiție și dezvoltarea dreptului Uniunii Europene

Secțiunea a III-a. Concluzii

CAPITOLUL VIII. CONCLUZII GENERALE ȘI PROPUNERI *DE LEGE FERENDA*

ANEXE

BIBLIOGRAFIE

II. CONTEXTUL ȘI RELEVANȚA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE A TEMEI TEZEI DE DOCTORAT

Uniunea Europeană este o construcție juridică supranațională, inedită în istoria Europei: o organizație interguvernamentală de integrare, în organizarea și funcționarea căreia pot fi identificate elemente de federalism¹. Existența sa cunoaște peste 69 de ani de dinamism de la înființarea primei Comunități Europene. În această perioadă de timp, numărul statelor care au devenit membre ale Uniunii Europene a crescut de la 6 la 28, apoi a scăzut la 27 în anul 2021, odată cu retragerea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din cadrul organizației.

Pentru promovarea valorilor împărtășite și atingerea obiectivelor comune (printre care se numără pacea și prosperitatea economică), statele membre ale Uniunii Europene au instituit o nouă ordine juridică. Tratatul de instituire a Comunităților Europene și tratatele modificatoare sunt sursa principală a acestei ordini juridice cu caracter autonom, motiv pentru care doctrina de specialitate le atribuie o veritabilă valoare constituțională. Împărtășim această opinie, susținută, între altele, de structura complexă și de ierarhia izvoarelor dreptului Uniunii Europene, drept dezvoltat prin activitatea normativă a instituțiilor Uniunii Europene, dar și prin contribuția Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Ordinea juridică a Uniunii Europene este atât de drept internațional, cât și o ordine juridică cu pronunțate elemente de specificitate, distinctă de cea a statelor membre și integrată în sistemul juridic al acestora, datorită aplicabilității directe, imediate și prioritare a dreptului Uniunii Europene în raport cu dreptul intern al statelor membre ale Uniunii Europene.

Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, la data de 1 ianuarie 2007, dreptul Uniunii Europene a fost integrat în dreptul pozitiv românesc. Din acest moment, cunoașterea izvoarelor dreptului Uniunii Europene, a raportului dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul nostru intern și a efectelor hotărârilor Curții de Justiție a Uniunii Europene a devenit un imperativ pentru fiecare profesionist al dreptului.

Pentru o aplicare corectă și uniformă a dreptului Uniunii Europene de către toate statele membre, la solicitarea instanțelor judecătorești naționale, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, are competența de a hotărî, cu titlu preliminar, cu privire la interpretarea dreptului Uniunii Europene sau la validitatea actelor juridice adoptate de instituțiile acesteia.² Determinarea

---

¹ Printre elementele de drept federal se numără: bicameralismul, existența unui buget propriu al Uniunii Europene, jurisdicția obligatorie a Curții de Justiție a Uniunii Europene, cetățenia europeană, prioritatea dreptului Uniunii Europene asupra celui național, integrarea, democrația.

² Curtea de Justiție a Uniunii Europene cuprinde, în prezent, Curtea de Justiție și Tribunalul. Numai **Curtea de Justiție** are competența de a se pronunța cu titlu preliminar. Cu toate acestea, în raport cu dispozițiile în vigoare din tratatele Uniunii Europene, care menționează competența Curții de Justiție a Uniunii Europene, dar și competența Tribunalului de a soluționa cereri preliminare, ținând seama de evoluția reglementărilor,

limitelor competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța cu titlu preliminar constituie premisa *sine qua non* pentru utilizarea eficientă, de către instanțele naționale, a instrumentului juridic (în sensul unui mijloc de natură juridică, destinat atingerii unui scop) reprezentat de procedura preliminară. Așadar, alegerea temei tezei de doctorat s-a întemeiat pe implicațiile practice ale subiectului cercetat, precum și pe considerentele care țin de caracterul actual al procedurii preliminare și de importanța acesteia.

Competența Curții de Justiție a Uniunii Europene de a răspunde, cu titlu preliminar, la întrebările formulate de instanțele naționale este instituită de tratatele fondatoare și a fost menținută de tratatele modificatoare încheiate până în prezent de către statele membre ale Uniunii Europene.

Numărul de cauze înregistrate pe rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene, soluționate în procedura preliminară, a sporit în mod constant în timp. Necesitatea ca deciziile să fie pronunțate într-un termen rezonabil a determinat o serie de adaptări ale procedurii și ale modului de organizare a instanței.

Totodată, prin bogata jurisprudență rezultată din această activitate intensă, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a contribuit la dezvoltarea dreptului Uniunii Europene, consacrand aplicarea prioritara a dreptului Uniunii Europene în raport cu dreptul intern al statelor membre, efectul direct al normelor de drept al Uniunii Europene în dreptul intern, principiul autonomiei procedurale naționale, în corelație cu principiul echivalenței și cu principiul efectivității, diferite noțiuni autonome în dreptul Uniunii Europene etc. De asemenea, hotărârile pronunțate de către Curte au condus la unificarea sau la schimbarea practicii instanțelor din statele membre și au oferit instanțelor naționale elementele necesare pentru a aprecia asupra compatibilității unor norme din dreptul intern cu normele dreptului Uniunii Europene.

Prin urmare, dialogul dintre instanțele naționale și instanța supranațională pe tema corectei interpretări a dreptului Uniunii Europene și a validității actelor juridice adoptate de instituțiile Uniunii Europene rămâne un subiect dinamic și de actualitate.

Doctrina de specialitate din statele membre ale Uniunii Europene a manifestat o preocupare constantă pentru procedura preliminară și a fost îmbogățită, treptat, ca urmare a extinderii Uniunii Europene. Abordarea acestui subiect este diversificată și impulsionată de schimbările de ordin social, economic și politic prin care trec Uniunea Europeană și statele membre, precum și de evoluția dreptului Uniunii Europene și a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene. Retragerea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din Uniunea

---

precum și de formulările consacrate în doctrina de specialitate, am utilizat, în titlul tezei de doctorat, referirea la Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Evoluția cadrului normativ și rațiunile pentru care Tribunalul nu soluționează cereri preliminare sunt redată în Capitolul I, Secțiunea a II-a, pct. 1 din teza de doctorat.

Europeană, proces cunoscut și sub denumirea „Brexit”³, precum și pandemia cu virusul Covid-19 sunt cele mai recente dintre toate provocările pe care Uniunea Europeană a trebuit să le gestioneze și care influențează competența și activitatea Curții.

Dată fiind structura complexă a dreptului Uniunii Europene, care își are originile atât în dreptul internațional, cât și în dreptul național, procedura preliminară își găsește aplicabilitatea în context interdisciplinar, iar deciziile Curții de Justiție a Uniunii Europene au ca obiect normele juridice dintr-o varietate de ramuri ale dreptului.

Așadar, subiectul supus cercetării este inepuizabil, fiind susceptibil de actualizări, de noi valențe, dar și de a fi privit din alte perspective.

III. OBIECTIVELE PRINCIPALE ALE TEZEI DE DOCTORAT

Elaborarea tezei de doctorat are drept obiectiv esențial contribuția la dezvoltarea cercetării științifice în domeniul dreptului Uniunii Europene, printr-o analiză aprofundată a problemelor principale și adiacente competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța cu titlu preliminar, la cererea instanțelor naționale din statele membre ale Uniunii Europene.

Ne-am propus ca teza de doctorat să faciliteze înțelegerea rolului pe care Curtea de Justiție a Uniunii Europene îl are în cadrul sistemului instituțional al Uniunii Europene și să expună principalele competențe pe care statele membre i le-au atribuit acestei instanțe, pentru o mai ușoară diferențiere de alte instanțe precum Curtea Internațională de Justiție și Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Un alt obiectiv propus este acela de a clarifica și delimita conceptele și noțiunile utilizate, de a surprinde evoluția reglementărilor care constituie sediul materiei procedurii preliminare și de a cerceta impactul acestora asupra dreptului românesc.

Pentru determinarea limitelor competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene de a răspunde întrebărilor preliminare care îi sunt adresate, ne-am propus să identificăm care dintre izvoarele dreptului UE pot forma obiectul unei cereri de a se pronunța o decizie preliminară, să determinăm sfera subiectelor de drept care pot sesiza Curtea și să evidențiem marja lor de apreciere în inițierea procedurii preliminare.

De asemenea, având în vedere dimensiunea procesuală a competenței Curții, a fost necesară cercetarea normelor de drept procesual al Uniunii Europene aplicabile în materie și evidențierea chestiunilor practice relevante, pentru ca dialogul concret dintre instanța Uniunii

---

³ Din alăturarea cuvintelor din limba engleză „British” (britanic) și „exit” (ieșire).

Europene și instanțele naționale să aibă finalitatea dorită, și anume: pronunțarea deciziei preliminare, sub forma unei hotărâri preliminare sau a unei ordonanțe motivate.

Țelul a fost acela ca, după parcurgerea acestor etape, să stabilim care este rolul pe care procedura preliminară îl are în procesul de aplicare a dreptului Uniunii Europene. Acest rol este relevat de efectele pe care deciziile preliminare le produc la nivel unional, la nivelul statelor membre și la nivel internațional.

Demersul științific se dorește a fi unul cu relevanță teoretică și utilitate practică. Este menit să dezvăluie problemele variate și complexe pe care le ridică aplicarea dreptului Uniunii Europene și să ofere soluții, în mod argumentat, inclusiv propuneri *de lege ferenda* pentru dreptul Uniunii Europene și dreptul românesc.

IV. METODOLOGIA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Activitatea de cercetare științifică reunește, în principal: parcurgerea legislației Uniunii Europene, a legislației românești, precum și a legislației altor state membre, referitoare la tema tezei de doctorat; studiul aprofundat al lucrărilor de specialitate românești și străine, lucrări care cuprind informații relevante pentru tema aleasă, respectiv cursuri, tratate, monografii, articole din reviste de specialitate etc.; analiza comparată a diverselor opinii și puncte de vedere exprimate asupra diferitelor probleme de drept din materia procedurii preliminare; selectarea jurisprudenței relevante, analiza și sinteza hotărârilor Curții de Justiție a Uniunii Europene și ale instanțelor naționale; evidențierea elementelor de drept comparat; participarea la seminare, conferințe internaționale și comunicări științifice; elaborarea și publicarea unor articole în reviste de specialitate juridică, inclusiv în calitate de membru al Societății Române de Drept European, parte a Federației Internaționale de Drept European; desfășurarea de activități didactice.

Am realizat documentarea pe baza literaturii juridice achiziționate sau a celei consultate la biblioteca Universității „Nicolae Titulescu” din București, la biblioteca Tribunalului București și la biblioteca Curții de Justiție a Uniunii Europene, dar și prin accesarea unor baze de date precum www.europa.eu, www.curia.eu, www.ssrn.com și a programului legislativ Lege 5.

Informația acumulată a fost valorificată în scopul argumentării propriilor opinii și concluzii, sens în care am recurs la metodele de cercetare științifică în domeniul juridic, pe care le-am corelat, în efortul de a surprinde implicațiile teoretice și practice ale temei ce formează obiectul cercetării și de a expune o perspectivă unitară.

Am folosit *metoda logică* pentru cercetarea sensului normelor juridice, prin utilizarea categoriilor și raționamentelor logice. Dat fiind faptul că dreptul este o știință eminentemente deductivă, am avut în vedere silogismul logic pentru a încadra situațiile de fapt în norme de drept și pentru construcția argumentelor expuse în fundamentarea concluziilor proprii.

Metoda istorică s-a aflat la baza cercetării evoluției reglementărilor care guvernează materia competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța cu titlu preliminar, raportat la etapele parcurse de Uniunea Europeană în existența sa.

Perspectiva istorică a fost completată de *metoda sociologică*, utilizată pentru a decela contextul în care a fost instituită procedura preliminară, rațiunile avute în vedere de statele care au fondat Uniunea Europeană și motivele pentru care s-au considerat necesare adaptări ale reglementărilor, în raport cu schimbările produse în realitatea socială, economică și politică a statelor membre ale Uniunii Europene.

Pentru a releva asemănările și deosebirile dintre competențele Curții de Justiție a Uniunii Europene – și cele atribuite Curții Internaționale de Justiție și Curții Europene a Drepturilor Omului, am folosit *metoda comparativă*.

Pe aceeași metodă s-a întemeiat cercetarea competenței *ratione temporis* a Curții de Justiție a Uniunii Europene în relația Uniunii Europene cu Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord anterior, respectiv, ulterior retragerii acestui stat din Uniune.

De asemenea, metoda comparativă a permis evidențierea elementelor de drept comparat expuse în cadrul tezei de doctorat.

Am întrebuițat *metoda cantitativă* pentru a sistematiza legislația incidentă în materia cercetată, a selecta jurisprudența relevantă pentru tema tezei de doctorat și a identifica exemplele din practica instanțelor care reflectă, în modul cel mai clar, regulile de drept și excepțiile de la acestea.

Am recurs la *metoda statistică* pentru a extrage din datele statistice care se regăsesc în rapoartele anuale ale Curții de Justiție a Uniunii Europene acele informații care constituie o adăugare la demersul de cercetare și susțin argumentația logică îmbogățind abordarea sociologică.

Alături de metodele de cercetare științifică utilizate, am avut în vedere metodele de interpretare a legii. *Interpretarea gramaticală* a presupus analiza sintactică și morfologică a textului normei juridice și a fost necesară pentru stabilirea sensului exact al cuvintelor din text și în studierea versiunilor lingvistice ale deciziilor Curții de Justiție a Uniunii Europene care nu beneficiază de o traducere oficială în limba română.

Caracterul stratificat al sistemului izvoarelor dreptului Uniunii Europene, dar și sistemele de drept care interferează cu dreptul Uniunii Europene (și anume: sistemul de drept internațional și sistemele de drept ale statelor membre) au impus *interpretarea sistematică* a normelor de drept aplicabile situațiilor de fapt studiate.

Interpretarea istorică s-a dovedit utilă în explicarea sensului normelor de drept prin raportare la realitatea socială, economică și politică din momentul adoptării lor, iar *interpretarea logică* a reprezentat liantul dintre metodele de interpretare, permițând construcția argumentației și asigurându-i caracterul persuasiv. Cu titlu de exemplu, am utilizat argumentul *per a contrario*, care se bazează pe legea logică a terțului exclus⁴, argumentul *a fortiori*, potrivit căruia rațiunea aplicării unei reguli este și mai puternică într-o altă ipoteză decât cea indicată expres în norma de drept, și argumentul *a majori ad minus*, conform căruia cine poate mai mult, poate și mai puțin.

Apreciem că amprenta personală în desfășurarea activității de cercetare științifică a constat în dozajul metodelor menționate, în îmbinarea și în structurarea acestora în cuprinsul tezei de doctorat spre a înfățișa o viziune unitară.

V. REZULTATELE URMĂRITE ȘI UTILITATEA DEMERSULUI ȘTIINȚIFIC

Competența Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța, cu titlu preliminar, la solicitarea instanțelor naționale din statele membre ale Uniunii Europene, reprezintă un subiect de studiu de o importanță deosebită pentru judecătorii naționali din statele membre ale Uniunii Europene, dar și pentru alte categorii de profesioniști ai dreptului.

Pentru a veni în sprijinul acestora și pentru a contribui la dezbaterile doctrinare, teza de doctorat elaborată este menită să reprezinte un instrument util pentru practicieni, în care aceștia să regăsească, cu ușurință: principalele norme de drept incidente și problemele pe care aplicarea acestora le ridică; opiniile exprimate asupra acestor probleme de drept în literatura juridică de referință, română și străină, precum și opiniile care ne aparțin, convergente sau divergente, argumentate; jurisprudența relevantă, sintetizată și comentată; bunele practici pentru inițierea și parcurgerea procedurii preliminare de către instanțele naționale; efectele juridice ale deciziilor Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Informația cuprinsă în teza de doctorat, actualizată până la data de 1 august 2021, a fost sistematizată și expusă astfel încât să conducă la o mai bună înțelegere a limitelor competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, pe parcursul diferitelor etape ale procedurii preliminare și să permită judecătorului național să aprecieze dacă este necesar să inițieze dialogul cu instanța supranațională, dar și să acționeze în așa fel încât cererea sa să nu fie respinsă ca inadmisibilă sau pentru neкомпetență. Evaluarea oportunității sesizării Curții de Justiție a Uniunii Europene

---

⁴ Potrivit căruia orice afirmație și orice negație este sau nu adevărată sau falsă.

este necesară pentru a se evita încărcarea rolului Curții cu cereri care se situează, în mod vădit, în afara sferei de competență a acesteia și a se evita un demers ineficient, care ar prelungi durata de soluționare a litigiului intern.

Tema tezei de doctorat a făcut obiectul unei analize aprofundate, pentru a fi suficient de cuprinzătoare încât să atingă toate problemele relevante pentru materia cercetată, să reprezinte un instrument util pentru profesioniștii dreptului și să permită extragerea unor alte subiecte, care să fie dezvoltate pe calea unor noi demersuri de cercetare științifică. De asemenea, ne-am propus ca lucrarea să fie ușor de parcurs și de acele persoane care nu au studii de specialitate juridică și care doresc să-și completeze cunoștințele despre domenii adiacente profesiilor lor.

Considerăm că elementele de originalitate ale tezei de doctorat se regăsesc în modul de abordare a problematicii studiate, în corelațiile și comparațiile realizate, în argumentele, opiniile și concluziile personale expuse, în chestiunile care au caracter de noutate și care au fost tratate, dar și în propunerile *de lege ferenda* formulate.

Diseminarea informației acumulate pe parcursul demersului de cercetare științifică s-a realizat prin publicarea mai multor articole în revistele de specialitate, prin participarea la sesiuni de comunicări științifice, conferințe, seminare, interne și internaționale și la întâlnirile dedicate pregătirii profesionale continue a judecătorilor. Desigur, finalitatea urmărită este publicarea tezei de doctorat.

VI. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Procedura cererii de a se pronunța o decizie preliminară are un caracter necontencios, fiind un mijloc prin care instanța națională dintr-un stat membru al UE poate obține hotărârea Curții de Justiție asupra interpretării sau a validității unor norme de drept al UE, atunci când apreciază că are nevoie de aceasta pentru a soluționa litigiul cu care a fost investită. Sintagma „instanță națională” este o noțiune autonomă în dreptul UE, ce include și alte entități cu atribuții jurisdicționale din statele membre ale UE, dacă îndeplinesc anumite criterii, și nu doar instanțele de judecată *stricto sensu*.

Caracterul necontencios al procedurii preliminare decurge din modul în care este conturat acest mijloc procedural în dreptul UE. Instanța națională este singura care are dreptul de a sesiza instanța UE, fiind evident că nu se urmărește stabilirea unui drept potrivit față de altă persoană. Interesul legitim al instanței naționale de a apela la această procedură este acela de a primi informațiile necesare pentru a pronunța o hotărâre în cauza națională aflată în curs de judecată. Pentru instanța națională, cererea de a se pronunța o hotărâre preliminară are natura

unui incident procedural, deoarece judecata se suspendă și litigiul național este soluționat abia după ce Curtea de Justiție decide asupra cererii.

Părțile din cauza internă pot solicita instanței naționale să se adreseze Curții de Justiție, fiind direct interesate de aplicarea corectă și uniformă a dreptului UE, mai ales în spețele cu elemente transfrontaliere. Deși accesul particularilor⁵ la CJUE este limitat, chiar și în privința verificării validității normelor de drept al UE, procedura preliminară se poate dovedi un mijloc indirect pentru a apela la instanța supranațională. Așa cum s-a întâmplat de multe ori în practica instanțelor naționale, acestea au declanșat procedura preliminară în urma unor argumente temeinice oferite de părți pentru sesizarea Curții de Justiție cu o cerere care să conțină o anumită întrebare sau anumite întrebări privind interpretarea și/sau validitatea normelor dreptului UE.

Subliniem că părțile din cauza națională nu sunt beneficiarele unui drept de acces direct la Curtea de Justiție și, chiar dacă pot solicita instanței naționale formularea și trimiterea unei cereri, instanța are libertatea de a aprecia dacă este necesar să acționeze astfel și, în caz afirmativ, are putere deplină în a determina care sunt întrebările ce urmează a fi adresate Curții. Totodată, hotărârea instanței de la Luxemburg nu stabilește faptele în litigiul național și nici nu oferă o soluție directă, care să tranșeze în privința drepturilor și intereselor pe care părțile doresc să le valorifice pe cale judiciară.

Sub aspect terminologic, în versiunile oficiale în limba română ale normelor de drept al Uniunii Europene ce reprezintă sediul materiei, sunt utilizate sintagme precum: „Curtea de Justiție a Uniunii Europene este competentă să se pronunțe, cu titlu preliminar”⁶, „trimiterile preliminare”⁷, „cererea de decizie preliminară”, „procedura preliminară”, „interpretarea deciziilor preliminare”, „întrebare formulată cu titlu preliminar”, „procedura preliminară accelerată”, „procedura preliminară de urgență”, „reexaminarea deciziilor preliminare”⁸.

De asemenea, în Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă (în continuare, Codul de procedură civilă) regăsim sintagma: „o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresată Curții de Justiție a Uniunii Europene”⁹.

---

⁵ Persoane fizice și juridice resortisante ale statelor membre ale Uniunii Europene.

⁶ Art. 267 par. 1 TFUE.

⁷ Art. 256 TFUE și art. 23a din Protocolul nr. 3 privind Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene anexat TFUE, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (UE, Euratom) 2019/629 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 aprilie 2019, publicat în JO L 111 din data de 25.4.2019.

⁸ Titlul III din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție din 25 septembrie 2012, publicat în JO L 265 din data de 29.09.2012, astfel cum a fost modificat la 18 iunie 2013 (JO L 173 din data de 26.6.2013), la 19 iulie 2016 (JO L 217 din data de 12.8.2016), la 9 aprilie 2019 (JO L 111 din data de 25.4.2019) și la 26 noiembrie 2019 (JO L 316 din data de 06.12.2019).

⁹ Art. 412 alin. (1) pct. 7 din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, republicată în M. Of. al României, Partea I, nr. 247 din 10 aprilie 2015, cu modificările și completările ulterioare.

Se observă preferința pentru desemnarea actului de sesizare a instanței UE folosindu-se substantivul „cerere”, în acord cu concepția din dreptul procesual român, potrivit căreia, de regulă, actul de sesizare a instanței poartă denumirea de cerere, indiferent dacă aceasta are caracter contencios sau necontencios¹⁰. Este adevărat că actul de procedură întocmit de instanțele din România este o încheiere, însă aceasta cuprinde cererea adresată Curții de Justiție de a răspunde uneia sau mai multor întrebări legate de interpretarea și/sau de validitatea unor norme ale dreptului UE. Acestea sunt motivele pentru care, în cuprinsul tezei de doctorat, am ales să utilizăm cu preponderență noțiunea de „cerere” pentru a desemna actul de sesizare a Curții de Justiție, în detrimentul sintagmelor „trimitere preliminară” și „întrebare preliminară/întrebări preliminare”.

Procedura parcursă pentru soluționarea cererii de a se pronunța o hotărâre preliminară, de la primirea înscrisurilor prin care este sesizată Curtea de Justiție și până la decizia acesteia, este denumită „procedura preliminară”. Am utilizat această formulare, precum și sintagmele „procedura hotărârii preliminare” și „procedura deciziei preliminare”, în funcție de context, deoarece procedura preliminară presupune o serie de etape și este posibil să se oprească pe parcurs. Deși instanța națională care trimite cererea urmărește să obțină hotărârea Curții de Justiție, este posibil să nu se ajungă în acest punct. Spre exemplu, cererea poate fi retrasă de instanța națională ca urmare a renunțării reclamantului la judecată sau la dreptul pretins ori ca urmare a pronunțării de către Curtea de Justiție a unei hotărâri într-o cauză analoagă, în care s-au ridicat aceleași probleme de interpretare și/sau de validitate a aceluiași norme din dreptul UE. Mai mult, actul final al Curții de Justiție este denumit „decizie” și poate îmbrăca atât forma unei hotărâri, cât și a unei ordonanțe motivate.

Procedura preliminară are caracter necontencios, ceea ce o deosebește de acțiunile directe care sunt în competența Curții de Justiție a Uniunii Europene. Regulamentul de procedură al Curții de Justiție nu utilizează cuvântul „acțiune” în legătură cu procedura preliminară, ci numai în legătură cu acțiunile directe. Totodată, instanța națională nu este titulara unui drept la acțiune în fața Curții de Justiție. *A fortiori*, părțile din litigiul național, care nu pot sesiza direct instanța supranațională, nu pot fi considerate ca având un drept la acțiunea preliminară.

Cu toate acestea, sintagma „acțiune preliminară” este întâlnită în unele traduceri oficiale, precum și în unele lucrări de specialitate în limba română, întrucât, în dreptul procesual civil român, noțiunile de „acțiune” și de „drept la acțiune” sunt diferite. Definiția dată acțiunii

---

¹⁰ Spre exemplu: art. 30, art. 62, art. 68, art. 73, art. 141, art. 192, art. 209, art. 527 din Codul de procedură civilă.

civile este cuprinsă în partea dedicată dispozițiilor generale ale Codului de procedură civilă¹¹ și corespunde atât specificului procedurii contencioase, cât și procedurii necontencioase.

În versiunea oficială a dreptului UE și în doctrină s-au regăsit și sintagmele „recurs prejudicial” sau „recurs prealabil”, rezultate din traducerea literală în textele oficiale în limba română a unor texte în limba franceză. Aceste sintagme au fost folosite, în special, în perioada imediat următoare dobândirii de către România a statutului de stat membru al Uniunii Europene¹². În limba română cuvântul „recurs” desemnează, în mod tradițional, o cale de atac, ceea ce poate induce ideea eronată a stabilirii unui sistem de control judiciar în care instanța supranațională are puterea de a schimba hotărârile instanței naționale, idee care nu exprimă natura reală a procedurii preliminare. Confuziile se pot amplifica, întrucât și în dreptul procesual al Uniunii Europene există calea de atac a recursului. Pentru aceste argumente, nu am utilizat în cuprinsul tezei de doctorat sintagmele menționate.

VII. PREZENTAREA GENERALĂ A TEZEI DE DOCTORAT

Capitolul I are caracter introductiv, fiind menit să releve, pornind de la o prezentare generală a sistemului instituțional al Uniunii Europene, care este rolul pe care statele membre ale UE i l-au atribuit Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Rațiunea și fundamentul competenței preliminare a CJUE nu pot fi înțelese în mod complet decât prin raportare la evoluția cantitativă și calitativă a Uniunii Europene, pe parcursul existenței sale și a sistemului instituțional al acesteia, sistem care a fost îmbogățit, treptat, și care numără, în prezent, șapte instituții, și anume: Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul, Comisia Europeană, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Banca Centrală Europeană și Curtea de Conturi. Acestora li se adaugă Banca Europeană de Investiții și o serie de organe tehnice auxiliare, oficii și agenții. Parlamentul European deține funcția de control politic și, împreună cu Consiliul, exercită funcțiile legislativă și bugetară. Consiliul European definește orientările și prioritățile politice generale ale UE, iar Comisia Europeană are funcția executivă, dispunând de prerogative care privesc, cu preponderență, asigurarea respectării și aplicării dreptului UE. Banca Centrală Europeană conduce politica monetară a UE, alături de

---

¹¹ Art. 29 din Codul de procedură civilă: „Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv pretins de către una dintre părți sau a unei alte situații juridice, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces.”

¹² România a devenit stat membru al Comunității Europene și al Comunității Europene a Energiei Atomice începând cu data de 1 ianuarie 2007. În prezent, România este stat membru al Uniunii Europene deoarece, potrivit art. 1 par. 3 teza finală TUE: „Uniunea se substituie Comunității Europene și îi succede acesteia.”

băncile centrale naționale ale statelor a căror monedă este euro, și contribuie la menținerea stabilității prețurilor, alături de toate băncile centrale naționale. Curtea de Conturi verifică legalitatea și corectitudinea conturilor de venituri și de cheltuieli ale UE și asigură buna gestiune financiară.

În cadrul sistemului menționat, funcția jurisdicțională este deținută de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Pentru îndeplinirea acestei funcții, CJUE dispune de competențe variate, care s-au multiplicat și s-au diversificat, în corelație cu creșterea graduală a numărului de state membre și cu realitățile socio-economice din statele membre ale UE.

Din perspectivă evolutivă, Actul Unic European și Tratatul de la Nisa marchează două dintre momentele importante în reformarea Curții, întrucât acestea au fundamentat înființarea Tribunalului de Primă Instanță, respectiv, a Tribunalului Funcției Publice. Ultimele măsuri adoptate pentru gestionarea volumului de lucru, în continuă creștere, și sporirea celerității soluționării cauzelor au constat în: dublarea, în trei etape, a numărului judecătorilor Tribunalului, astfel cum a fost redenumit, prin Tratatul de la Lisabona, Tribunalul de Primă Instanță; desființarea TFP, începând cu data de 1 septembrie 2016 și preluarea contenciosului funcției publice de către Tribunal. În consecință, în prezent, CJUE cuprinde Curtea de Justiție și Tribunalul. Dintre acestea, Curtea de Justiție se află în vârful ierarhiei sistemului jurisdicțional instituite de tratatele UE, având atribuții de control judiciar asupra hotărârilor Tribunalului.

Capitolul II este dedicat analizei competențelor Curții de Justiție Uniunii Europene¹³. Am evidențiat principalele aspecte legate de subiectele de drept care pot sesiza instanța unională sau care pot fi chemate în fața acesteia și principalele tipuri de acțiuni și cereri cu care poate fi investită, delimitând competența Tribunalului de cea a Curții de Justiție și am cercetat întinderea jurisdicției CJUE în spațiu și timp. De asemenea, am identificat principalele asemănări și deosebiri între competența CJUE și competența altor instanțe internaționale, și anume Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Internațională de Justiție.

Art. 19 alin. (1) TUE atribuie CJUE sarcina să asigure respectarea dreptului în interpretarea și aplicarea tratatelor UE. În scopul îndeplinirii acestei misiuni, Curtea dispune de o largă competență *ratione personae*, având posibilitatea să i se adreseze: statele membre; instanțele naționale ale statelor membre; instituțiile, organele, oficiile și agențiile UE; agenții UE; persoanele fizice și cele juridice; băncile centrale ale statelor membre; statele terțe sau organizațiile internaționale care acceptă jurisdicția Curții printr-o clauză compromisorie

---

¹³ În funcție de context, am utilizat noțiunea de „competență” pentru a desemna jurisdicția unei instanțe, totalitatea atribuțiilor acesteia sau o atribuție anume și pluralul „competențe” pentru a ne referi la diferitele atribuții ale instanței, în scopul delimitării și clasificării acestora.

prevăzută într-un contract de drept public sau de drept privat, încheiat de UE ori în numele acesteia.

Competența *ratione materiae* a CJUE cuprinde cererea de a se pronunța o decizie preliminară și acțiunile directe, care sunt, în principal: acțiunea în constatarea neîndeplinirii de către un stat membru al UE a obligațiilor care îi revin din tratate; acțiunea în anulare; acțiunea în carență; acțiunea în răspundere contractuală a UE și acțiunile având ca obiect litigiile dintre UE și agenții acesteia. Acestea li se adaugă: acțiunile în materia răspunderii extracontractuale a UE și a BCE, pentru prejudiciile cauzate de acestea sau de agenții lor; diferendele dintre statele membre în legătură cu obiectul tratatelor; alte forme speciale ale acțiunii în anulare și ale acțiunii în constatarea neîndeplinirii de către un stat membru al UE a obligațiilor care îi revin din tratate. Totodată, Curtea poate emite avize consultative asupra compatibilității cu dreptul UE a unui acord extern care urmează a fi încheiat cu state terțe sau cu organizații internaționale.

Tratatele exclud competența CJUE în domeniul politicii externe și de securitate comună, cu unele excepții, dar îi atribuie CJUE competență în domeniul referitor la spațiul de libertate, securitate și justiție, cu unele excepții.

Competența materială a Curții de Justiție este delimitată de cea a Tribunalului prin art. 256 TFUE și art. 51 din Statutul CJUE. În esență, regula instituită de aceste articole este aceea că toate cererile și acțiunile care nu sunt stabilite, în mod expres, în competența Tribunalului, rămân în cea a Curții. Se impune și observația potrivit căreia dispozițiile care acordă Tribunalului competența de a soluționa în primă instanță cereri preliminare, în domenii specifice stabilite de Statutul CJUE, nu sunt aplicabile, deoarece Statutul nu a fost modificat în acest sens.

Jurisdicția *ratione loci* a CJUE, care se întinde asupra întregului teritoriu al statelor membre ale UE, astfel cum este delimitat în dreptul intern al acestor state și jurisdicția *ratione temporis*, care vizează întreaga perioadă în care statele sunt membre ale UE, au dobândit noi valențe, odată cu retragerea din UE a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

În cuprinsul Acordului privind retragerea Regatului Unit din UE s-au stabilit, între altele, efectele perioadei de tranziție, cuprinse între data de 1 februarie 2020 și data de 31 decembrie 2020 și cele ulterioare retragerii, începând cu data de 1 ianuarie 2021, asupra competenței CJUE. UE, statele sale membre și Regatul Unit au convenit că CJUE își păstrează, în perioada de tranziție, jurisdicția deplină asupra Regatului Unit. Ulterior încheierii acesteia, CJUE beneficiază de o competență reziduală asupra cererilor și acțiunilor înregistrate anterior pe rolul său, până la momentul la care ultima hotărâre sau ordonanță devine definitivă. De asemenea, CJUE dobândește competențe noi, și anume: soluționează acțiunile care pot fi introduse de către Comisie sau de către un stat membru al UE, timp de 4 ani după retragerea

efectivă, având ca obiect constatarea neîndeplinirii de către Regatul Unit a obligațiilor care i-au revenit în temeiul dreptului UE anterior încetării perioadei de tranziție și cererile preliminare în interpretare formulate în materia drepturilor cetățenilor, prevăzute de Acordul privind retragerea, formulate de instanțele din Regatul Unit în termen de 8 ani de la încheierea perioadei de tranziție, precum și cererile preliminare având ca obiect interpretarea Acordului privind retragerea. În raport cu aceste dispoziții, apreciem că Regatul Unit a acceptat jurisdicția CJUE, post Brexit, pentru o perioadă de timp nedeterminată. Doar începutul anumitor proceduri trebuie să se încadreze într-un anumit termen, însă procedurile inițiate vor dura până la ultima decizie definitivă.

Totodată, Regatul Unit s-a obligat să respecte caracterul obligatoriu și caracterul executoriu al deciziilor pronunțate de CJUE atât anterior, cât și ulterior încheierii perioadei de tranziție și să adopte măsurile necesare pentru a se conforma acestor hotărâri.

În consecință, considerăm că elementul inedit pe care îl prezintă Acordul privind retragerea Regatului Unit din UE, în materia cererii preliminare, este extinderea competenței *ratione temporis* a CJUE dincolo de perioada în care acest stat a fost parte la tratatele UE.

Apreciem că UE, statele membre și Regatul Unit pot institui jurisdicția CJUE, ulterior Brexit, prin încheierea unor noi acorduri, în care să confere CJUE competența de a soluționa cereri și acțiuni prevăzute în tratatele UE sau noi competențe, de natură inovativă. Totodată, Regatul Unit ar putea deveni parte la tratatele existente precum Acordul privind Spațiul Economic European, care autorizează instanțele statelor membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb să trimită CJUE întrebări despre interpretarea regulilor Acordului.

De lege ferenda, am propus, concret, introducerea în Acordul privind retragerea a unor dispoziții care să confere CJUE o competență mai extinsă decât în actuala redactare și am expus textul acestor dispoziții, în formularea pe care am apreciat-o oportună.

CJUE a emis două avize privind aderarea UE la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În Avizul 2/94, Curtea a constatat, în esență, că nu există un temei în dreptul UE care să permită aderarea. După reforma realizată prin Tratatul de la Lisabona, art. 6 alin. (2) TUE prevede că UE aderă la Convenție. Proiectul de acord întocmit în scopul aderării a format obiectul Avizului 2/13, prin care Curtea a răspuns negativ problemei reiterate. Unul dintre motivele pentru care Curtea a considerat că proiectul de acord nu este compatibil cu dreptul UE a fost inexistența în cuprinsul acestuia a unor dispoziții care să coreleze mecanismul instituit prin Protocolul nr. 16 la Convenție cu procedura preliminară prevăzută la art. 267 TFUE. În consecință, aderarea UE la Convenție rămâne un subiect deschis dezbaterii și, pentru deslușirea dificultăților pe care le prezintă acest proces, inclusiv din punctul de vedere al consecințelor pe care le-ar putea produce asupra competenței CJUE de a se

pronunța cu titlu preliminar, am efectuat o analiză din perspectivă comparativă, a competenței CJUE și a competenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

Am delimitat competența CJUE și de cea a Curții Internaționale de Justiție, sintetizând elementele esențiale ale comparației care ilustrează raportul dintre cele două instanțe internaționale.

În **Capitolul III** am decelat elementele definitorii ale procedurii preliminare și funcțiile sale principale, am analizat evoluția cadrului normativ și am evidențiat sediul actual al materiei în dreptul Uniunii Europene și în dreptul procesual civil român.

La nivelul UE, procedura preliminară asigură cadrul necesar dialogului dintre instanța națională și cea specializată, pentru a facilita interpretarea și aplicarea uniformă a dreptului UE în toate statele membre ale UE și a asigura unitatea și coerența acestuia. Cadrul normativ care reglementează procedura preliminară a evoluat de la textele din cele trei tratate de instituire a CECO, CEE și CEEA/Euratom, care au acordat, fiecare, instanței de la Luxemburg competența de a se pronunța cu titlu preliminar, la viziunea unitară introdusă de Tratatul de la Lisabona, care instituie un singur temei în acest scop, și anume art. 267 TFUE. Prin urmare, dreptul instanțelor naționale de a formula cereri de decizie preliminară este conferit de către dreptul UE și nu poate fi limitat sau suprimat prin norme de drept intern. Statele membre pot, însă, în virtutea principiului autonomiei procedurale, să adopte legislația necesară exercitării acestui drept.

Legiuitorul român a introdus în dreptul procesual civil român un caz de suspendare de drept a judecății, la art. 412 alin. (1) pct. 7 din Codul de procedură civilă, pentru situația în care instanța apelează la acest mijloc procedural și a instituit un motiv suplimentar de revizuire în raport cu dreptul comun, în materia contenciosului administrativ, prin art. 21 alin. (2) din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004.

Posibilitatea revizuirii hotărârilor instanțelor de contencios administrativ rămase definitive prin încălcarea principiului priorității dreptului UE a fost introdusă în anul 2007. Textul inițial a fost declarat neconstituțional, în anul 2010, întrucât Curtea Constituțională a României a constatat că avea o redactare defectuoasă, susceptibilă să genereze confuzii și incertitudini, dar și să constituie un veritabil obstacol în calea exercitării efective a dreptului de acces liber la justiție. Articolul menționat a fost abrogat, printr-o lege adoptată în anul 2011. În anul 2012, Curtea Constituțională a constatat că această lege este neconstituțională, în ansamblul său și că art. 21 alin. (2) din Legea nr. 554/2004, în forma anterioară abrogării, este neconstituțional în măsura în care este interpretat în sensul că pot fi supuse revizuirii doar hotărârile care evocă fondul cauzei.

În absența unei intervenții prompte a legiuitorului român, acest motiv de revizuire a hotărârilor judecătorești definitive a format obiectul analizei CJUE și ÎCCJ, care au adus clarificări. CJUE a stabilit că legiuitorul român nu are obligația de a consacra acest motiv de revizuire și în materie civilă, dar a subliniat că particularii care au fost vătămați prin încălcarea principiului priorității dreptului UE, păstrează posibilitatea de a acționa pentru a angaja răspunderea statului.

ÎCCJ a statuat că revizuirea este admisibilă indiferent dacă momentul pronunțării de către CJUE a deciziilor preliminare din care se poate deduce încălcarea principiului priorității dreptului UE este anterior sau ulterior pronunțării hotărârii a cărei revizuire se cere. De asemenea, ÎCCJ a precizat că admisibilitatea revizuirii nu este condiționată de invocarea în litigiul inițial a dispozițiilor din dreptul UE care nu au fost aplicate cu prioritate în raport cu dreptul intern.

Art. 21 din Legea nr. 554/2004 a fost modificat în anul 2018, fiind menționat expres faptul că sunt suspendate revizuirii și hotărârile definitive care nu evocă fondul. Modificarea nu a inclus, însă, toate elementele relevante indicate de ÎCCJ.

De lege ferenda, am considerat că este oportună abrogarea art. 21 alin. (2) din Legea nr. 554/2004 și completarea dispozițiilor din dreptul procesual civil comun cu textele expuse în cuprinsul tezei de doctorat. Forma propusă a textelor extinde protecția juridică acordată justițiabililor și la alte materii decât cea a contenciosului administrativ, sprijinind demersul acestora de a obține respectarea principiului priorității dreptului UE, facilitând accesul la justiție și asigurând respectarea deciziilor Curții Constituționale. Totodată, transpune, în plan legislativ, constatările pertinente ale CJUE și ale ÎCCJ cu privire la corecta interpretare a textului defectuos al art. 21 alin. (2) din Legea nr. 554/2004.

Procedura preliminară este similară procedurii de sesizare a Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, întrucât ambele sunt declanșate într-un litigiu pendent de către o instanță, care suspendă judecata până la primirea unui răspuns asupra unei probleme de drept, răspuns care este necesar pentru soluționarea litigiului și care are forță obligatorie.

Capitolul IV este consacrat izvoarelor dreptului UE care pot forma obiectul unei cereri preliminare – expresie a limitelor competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar.

Determinarea tratatelor la care se referă, în mod generic, art. 267 alin. (1) lit. a) TFUE a necesitat o interpretare istorico-teleologică, la care am procedat, în raport de evoluția acestei norme și de scopul urmărit de statele membre ale UE prin modificările adoptate. Toate cele trei tratate de instituire a Comunităților Europene, și anume TCECO, TCEE și TCEEA, cuprindeau

texte care îi permiteau Curții să le interpreteze, iar tratatele modificatoare au menținut și extins competența Curții de a se pronunța cu titlu preliminar asupra tuturor dispozițiilor din tratatele UE. Așadar, în prezent, CJUE poate răspunde întrebărilor preliminare cu privire la interpretarea TUE, TFUE, TCEEA și a tuturor celorlalte tratate care alcătuiesc dreptul primar al UE precum tratatele modificatoare și tratatele de aderare, dar și protocoalele și anexele ce fac parte integrantă din tratate, în măsura în care au aceeași forță juridică obligatorie.

Având în vedere faptul că toate instituțiile UE, inclusiv CJUE, au fost create și funcționează în temeiul tratatelor, înțelese ca acorduri de voință ale statelor membre ale UE, art. 267 TFUE nu instituie posibilitatea ca tratatele să poată forma obiectul unui control de validitate al Curții.

Pe calea cererii de a se pronunța o hotărâre preliminară, Curtea de Justiție a stabilit care sunt principiile generale de drept al UE și care este conținutul acestora, pentru a asigura coerența și uniformitatea în interpretarea și aplicarea dreptului UE și pentru a acoperi eventuale lacune sau ambiguități din dreptul UE. Curtea a consacrat, printre altele: un standard autonom în dreptul UE în materia drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; principiul reciprocității, preluat din dreptul internațional public; principiul securității juridice și principiul bunei-credințe, preluate din dreptul intern al statelor membre ale UE.

Cel mai frecvent, cererile preliminare au ca obiect acordurile internaționale încheiate de Comunitățile Europene sau de Uniunea Europeană, după caz, cu state terțe sau cu organizații internaționale și dreptul derivat/secundar al UE.

Dat fiind faptul că UE încheie acordurile externe prin instituțiile sale și că, odată încheiate, acordurile respective se integrează în ordinea juridică a UE, competența Curții de Justiție de a le interpreta are drept rațiune necesitatea de a se asigura interpretarea și aplicarea uniformă a dreptului UE de către toate statele membre. De asemenea, Curtea are competența de a interpreta și actele unilaterale, adoptate de organele înființate prin acordurile externe ale Comunităților Europene/Uniunii Europene, precum și unele acorduri la care UE nu este parte, dar care sunt obligatorii pentru toate statele membre și care au fost încheiate în temeiul dreptului UE sau pentru realizarea scopurilor stabilite prin acorduri încheiate de Comunitățile Europene/Uniunea Europeană.

În privința dreptului derivat/secundar al UE, în această categorie sunt incluse, în principal, actele juridice enumerate de art. 288 TFUE, și anume: regulamentul, directiva, decizia, recomandarea și avizul. Regulamentul este direct aplicabil în toate statele membre și este obligatoriu în toate elementele sale, nefiind necesară preluarea sa, prin transpunere, în dreptul intern al statelor membre ale UE. Directiva este obligatorie doar pentru statele membre ale UE destinate și numai cu privire la rezultatul care trebuie atins, forma și mijloacele adecvate pentru atingerea scopului fiind lăsate la aprecierea statelor. Pentru acest motiv, statele

membre ale UE au obligația de a prelua directiva în dreptul lor intern, prin transpunere, directiva nefiind direct aplicabilă în dreptul intern al statelor membre ale UE. Decizia este obligatorie în toate elementele sale și este direct aplicabilă, însă este obligatorie doar pentru statele membre sau pentru particularii desemnați.

Regulamentul, directiva și decizia sunt adoptate prin procedura legislativă ordinară sau printr-o procedură legislativă specială și constituie acte legislative. În temeiul lor, pot fi adoptate acte delegate (nelegislative), care completează ori modifică elemente neesențiale ale actelor legislative, și acte de punere în aplicare a actelor obligatorii, din punct de vedere juridic, ale UE. Acestea din urmă pot fi adoptate de statele membre sau de Comisie și includ în titlu sintagma: „de punere în aplicare”.

Recomandările și avizele au natura juridică a unor instrumente de *soft law*, întrucât art. 288 par. 5 TFUE stipulează că aceste acte juridice nu sunt obligatorii.

Spre deosebire de dreptul primar, dreptul derivat al UE și acordurile internaționale încheiate doar de către Comunitățile Europene/Uniunea Europeană, în temeiul competenței exclusive, sunt de imediată aplicare în dreptul intern al statelor membre ale UE, neavând nevoie de preluare în dreptul intern prin ratificare.

Aplicabilitatea imediată nu se confundă cu aplicabilitatea directă, înțelesă ca fiind caracteristica dreptului UE de a produce efecte juridice în dreptul intern al statelor membre ale UE fără a fi necesare măsuri legislative de transpunere sau măsuri administrative de preluare în dreptul național. Totodată, aplicabilitatea directă nu se confundă cu efectul direct pe care îl pot produce unele prevederi din actele juridice ale UE, dacă îndeplinesc condițiile stabilite în acest scop de către CJUE, în jurisprudența sa. Efectul direct reprezintă aptitudinea unei norme din dreptul UE de a genera drepturi și obligații direct în patrimoniul particularilor, pe care aceștia să le poată invoca în fața instanțelor naționale.

Toate actele juridice care alcătuiesc dreptul derivat al UE pot forma obiectul unei cereri preliminare, inclusiv în ipoteza în care nu sunt aplicabile, ca atare, în litigiul intern cu a cărui soluționare este investită instanța care a formulat cererea, dar sunt relevante pentru soluționarea cauzei sau sunt preluate în dispozițiile de drept intern aplicabile în speță.

CJUE își păstrează competența de a soluționa cereri preliminare având ca obiect acele acte juridice specifice fostului pilon al UE dedicat cooperării polițienești și judiciare în materie penală, adoptate anterior desființării sistemului pilonilor prin Tratatul de la Lisabona și care continuă să producă efecte juridice în prezent, și anume: decizii, decizii-cadru și convenții încheiate în acest domeniu.

Deoarece CJUE se pronunță asupra interpretării dreptului UE doar la solicitarea instanțelor naționale din statele membre ale UE, apreciem că pot forma obiectul interpretării numai acele acte juridice care sunt susceptibile să producă efecte juridice în litigiile aflate pe

rolul instanțelor naționale sau care pot avea relevanță pentru soluționarea acestora. Spre exemplu, acordurile interinstituționale, care produc efecte juridice, exclusiv, între instituțiile UE, nu se încadrează în premisa menționată.

Hotărârile CJUE reprezintă acte ale unei instituții a UE în sensul prevăzut de art. 267 par. 1 lit. b) TFUE, iar Curtea a admis că are competența de a le interpreta, însă a exclus posibilitatea de a răspunde unor întrebări cu privire la validitatea acestora. Curtea a recunoscut și dreptul instanțelor naționale de a formula și trimite noi întrebări preliminare atunci când întâmpină dificultăți în înțelegerea hotărârii preliminare pronunțate în litigiul aflat pe rol ori când apreciază că au apărut motive noi, care ar putea determina Curtea să răspundă altfel decât prima oară.

Doar CJUE are competența de a se pronunța asupra validității actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile UE. Instanțele naționale pot să constate că motivele pentru care părțile din litigiile aflate pe rolul lor invocă lipsa de validitate a unui act juridic al UE nu sunt fondate. În măsura în care instanțele au îndoieli rezonabile cu privire la validitatea actului juridic al UE, acestea sunt obligate să sesizeze CJUE. Așadar, cererile preliminare în validitate reprezintă și un mijloc prin care CJUE exercită controlul asupra legalității actelor juridice ale UE. Cu toate acestea, cererea va fi respinsă, ca inadmisibilă, dacă partea din litigiul intern care a solicitat formularea întrebării preliminare ar fi putut ataca actul juridic respectiv printr-o acțiune directă în anulare.

Curtea de Justiție este singura în măsură să statueze asupra propriei competențe, iar prevederile art. 267 par. 1 TFUE îi permit o marjă de apreciere în a determina sfera concretă a izvoarelor dreptului UE pe care le poate interpreta sau a căror validitate o poate analiza. Studiul jurisprudenței sale relevă o varietate de ipoteze în care poziția Curții a fost nuanțată cu fiecare cerere concretă căreia i s-a răspuns printr-o hotărâre preliminară sau printr-o ordonanță.

De lege ferenda, am apreciat că se impune reformularea art. 267 par. 1 TFUE și am propus un text menit să asigure coerență în raport art. 263 par. 1 TFUE, privind acțiunea în anulare.

Capitolul V continuă analiza limitelor competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar, ilustrate și de sfera subiectelor de drept care pot sesiza Curtea în acest scop.

Curtea a stabilit că noțiunea de „instanță națională” din cuprinsul art. 267 TFUE este autonomă și nu se limitează la instanțele de judecată, *stricto sensu*, ci include și alte entități autorizate să pronunțe hotărâri de natură judiciară, care sunt stabilite prin lege, cu titlu permanent, au competență obligatorie, urmează o procedură *inter partes*, aplică norme de drept și sunt independente. Condițiile menționate sunt cumulative, astfel că neîndeplinirea uneia

dintre ele va determina concluzia că cererea preliminară se situează în afara ariei de competență a Curții.

Dintre cerințele enumerate, independența instanței naționale s-a dovedit a fi criteriul decisiv într-o proporție semnificativă din numărul cererilor respinse de către Curte, în care au fost analizate entități aflate la granița dintre domeniul administrativ și cel judiciar. În contextul creșterii îngrijorărilor instituțiilor UE privind situația statului de drept în unele dintre statele membre ale UE, inclusiv sub aspectul unui regres în garantarea independenței justiției, analiza acestei cerințe a dobândit noi valențe și în cazul instanțelor de judecată, *stricto sensu*. Jurisprudența, de dată recentă, a Curții, analizată în cuprinsul tezei de doctorat, a relevat că măsurile adoptate de unele dintre statele membre ale UE, de natură să afecteze independența justiției, în corelație cu demersurile efectuate de instituțiile UE pentru utilizarea remediilor juridice prevăzute de art. 7 TUE pentru a contracara riscul înregistrării unor deficiențe sistemice sau generalizate în legătură cu respectarea statului de drept în aceste state, pot avea consecințe asupra posibilității instanțelor naționale din aceste state de a trimite întrebări preliminare Curții de Justiție.

Cu privire la accepțiunile sintagmei „dintr-un stat membru”, în sensul art. 267 TFUE, elementul de noutate este oferit de retragerea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din UE. Acordul privind retragerea consacră competența preliminară a CJUE în raport cu Regatul Unit și după data de 1 ianuarie 2021, dată începând cu care tratatele UE nu se mai aplică în acest stat. Prin urmare, spre deosebire de accepțiunile consacrate ale sintagmei „dintr-un stat membru” din cuprinsul art. 267 TFUE, în temeiul Acordului privind retragerea, sfera competenței CJUE de a se pronunța cu titlu preliminar s-a extins dincolo de teritoriul UE și poate cuprinde situații de fapt apărute după pierderea calității de stat membru al UE de către Regatul Unit.

Instanța națională dintr-un stat membru al UE, investită cu soluționarea unui litigiu pendinte, are dreptul de a sesiza Curtea de Justiție, indiferent care este natura sau obiectul cauzei, dacă un răspuns din partea Curții îi este necesar pentru a pronunța soluția în litigiul principal. În consecință, instanța este liberă să decidă dacă problema de drept al UE este pertinentă și necesară pentru dezlegarea pricinii. În mod implicit, este în limita marjei de apreciere a instanței naționale să determine dacă va sesiza CJUE din oficiu ori la cererea motivată a părților și care va fi numărul și conținutul întrebărilor preliminare. Cererea de a se pronunța o decizie preliminară poate fi formulată pe întreg parcursul procesului, inclusiv în căile de atac, sub condiția ca litigiul să fie efectiv pendinte.

CJUE atribuie o prezumție de pertinentță întrebărilor preliminare formulate de instanțe, deoarece nu are competența de a stabili faptele din litigiul intern sau de a critica motivele pentru care a fost trimisă cererea de a se pronunța o hotărâre preliminară. Prezumpția de pertinentță poate

fi înlăturată în ipoteza în care, din dosarul cauzei, rezultă că întrebarea este pur ipotetică ori că dreptul UE nu este aplicabil în cauză. De asemenea, cererile preliminare pot fi respinse, ca inadmisibile, dacă instanțele nu precizează motivele care le-au determinat îndoielile privind interpretarea sau validitatea normelor de drept al UE ori dacă nu expun în mod corespunzător situația de fapt, astfel încât să poată fi înțelese circumstanțele pe care s-au întemeiat întrebările preliminare.

Instanțele naționale au obligația de a trimite cererea preliminară Curții de Justiție dacă împotriva hotărârilor pronunțate de acestea nu mai există o cale de atac în dreptul intern. Totuși, și aceste instanțe pot aprecia asupra pertinentei întrebării sau întrebărilor formulate de către părți, precum și dacă este necesar un răspuns al Curții pentru soluționarea litigiului. De asemenea, nu se va impune sesizarea Curții dacă: interpretarea corectă a dreptului UE este evidentă și nu lasă loc niciunei îndoieli rezonabile; argumentele părților în sensul lipsei de validitate a normei de drept al UE sunt nefondate; Curtea s-a pronunțat, deja, asupra interpretării sau asupra validității aceluiași text, într-o decizie anterioară; întrebarea a fost formulată în cadrul unor proceduri interlocutorii pentru luarea unor măsuri cu caracter temporar, sub condiția ca fiecare dintre părți să aibă dreptul de a introduce o acțiune pe fondul cauzei. Încălcarea obligației de a trimite o cerere preliminară de către instanțele naționale poate conduce la atragerea răspunderii statului membru al UE în cauză, la solicitarea persoanelor prejudiciate.

Exemplele de cereri preliminare formulate de către instanțele din România, analizate în cuprinsul tezei de doctorat, au relevat un interes deosebit al acestora de a se adresa CJUE, în domeniul dreptului UE dintre cele mai diverse precum protecția consumatorilor, fiscalitatea, libertatea de stabilire, achizițiile publice sau mediul. Curtea a încurajat acest dialog, reformulând, atunci când a fost posibil, întrebările imperfecte, în scopul de a oferi un răspuns util instanței de trimitere.

Din jurisprudența recentă a Curții, reține atenția hotărârea din data de 18 mai 2021, *Asociația „Forumul Judecătorilor din România” și alții*¹⁴, în cuprinsul căreia Curtea s-a pronunțat cu privire la o serie de reforme realizate în România referitoare la organizarea judiciară, la regimul disciplinar al judecătorilor și procurorilor și la răspunderea personală a judecătorilor pentru erori judiciare. Unele dintre considerentele din această hotărâre au fost analizate de către Curtea Constituțională a României sesizată cu excepția de neconstituționalitate a unor acte normative interne prin care s-a instituit o secție specială pentru investigarea infracțiunilor săvârșite de judecători și procurori în cadrul Parchetului de pe lângă

---

¹⁴ Hotărârea din 18 mai 2021, *Asociația „Forumul Judecătorilor din România” și alții*, cauzele conexe C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 și C-397/19, EU:C:2021:393, pct. 146-252.

Înalta Curte de Casație și Justiție¹⁵. Hotărârea Curții de Justiție și decizia Curții Constituționale ilustrează diferențele de viziune dintre cele două Curți cu privire la prioritatea dreptului UE în raport cu dreptul intern. Consecința practică a celor două abordări este de natură să pună în dificultate instanța de trimitere, întrucât Curtea de Justiție interpretează dreptul UE în sensul în care autorizează instanța națională să lase neaplicate reglementările interne pe care le consideră contrare dreptului UE, iar Curtea Constituțională, dimpotrivă, constată că nu există teme în art. 148 din Constituția României care să-i permită instanței să procedeze în cauză de maniera indicată de instanța supranațională, întrucât respectivele dispoziții din dreptul intern au fost supuse, deja, controlului de constituționalitate, inclusiv prin raportare la condițiile a căror verificare a fost stabilită în sarcina instanței de trimitere.

În cazul în care instanța națională sesizează CJUE cu o cerere preliminară, dreptul UE instituie obligația acesteia de a suspenda judecata până la primirea răspunsului instanței de la Luxemburg.

De lege ferenda, am formulat o serie de propuneri argumentate de modificare și completare a dispozițiilor Codului de procedura civilă în materia suspendării judecării și în cea a revizuirii hotărârilor judecătorești.

Capitolul VI este dedicat procedurii preliminare în fața Curții de Justiție, prin care se materializează competența Curții de a se pronunța cu titlu preliminar.

Procedura aplicabilă în fața Curții parcurge o etapă scrisă și poate parcurge o etapă orală. Etapa scrisă debutează cu înregistrarea actului de sesizare a Curții și asigură persoanelor interesate, prevăzute la art. 23 din Statutul CJUE, posibilitatea să depună memorii sau observații scrise, la care să anexeze înscrisurile pe care se întemeiază poziția exprimată. Etapa orală are menirea să contribuie la o mai bună înțelegere a problemelor de drept al UE aflate în atenția Curții, prin prezentarea raportului întocmit de către judecătorul raportor, audierea pledoariilor, a concluziilor avocatului general, a răspunsului la întrebările adresate persoanelor interesate, în prealabil, de către membrii completului de judecată sau de către avocatul general, precum și audierea declarațiilor martorilor și ale experților, dacă este cazul.

Memoriile sau observațiile scrise trebuie depuse de către persoanele interesate într-un termen de două luni de la comunicarea actului de sesizare a Curții, termen care poate fi prelungit, pentru considerente de distanță, cu 10 zile. *De lege ferenda*, am propus completarea art. 52 din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție, privind prelungirea termenelor stabilite de către Curte.

---

¹⁵ Decizia Curții Constituționale a României nr. 390 din 8 iunie 2021, publicată în M. Of. al României, Partea I, nr. 612 din 22 iunie 2021, par. 36-39, 45-86.

Curtea poate decide soluționarea cererii de decizie preliminară fără concluziile avocatului general, dacă problema de drept în cauză nu este nouă. De asemenea, Curtea poate aprecia că nu este necesară parcurgerea fazei orale ori, dimpotrivă, că se impune redeschiderea acesteia, în cazul în care: nu i s-au oferit informații suficiente; ar trebui să decidă pe baza unui argument ce nu a fost suspus dezbaterii; au apărut împrejurări noi, care pot fi pertinente pentru judecarea cauzei.

Procedura preliminară accelerată și procedura preliminară de urgență sunt proceduri speciale, derogatorii de la dispozițiile procedurale comune, fiind menite să asigure exigențele de celeritate în acele cauze ce îndeplinesc criteriul urgenței. Aplicarea procedurii de urgență este limitată la domeniul spațiului de libertate, securitate și justiție. Deși procedura accelerată are o sferă mai largă de aplicare decât procedura de urgență, derogările pe care le aduce dispozițiilor comune de procedură sunt reduse ca amploare și impact, iar durata de soluționare a cauzelor nu se diminuează semnificativ.

Analiza unora dintre cauzele în care Curtea de Justiție a decis că se impune aplicarea procedurii preliminare accelerate sau a procedurii preliminare de urgență, a relevat faptul că au fost considerate motive de natură să justifice urgența trei mari categorii de situații, și anume: cele în care întârzierea ar fi de natură să afecteze viața de familie a părților din litigiul național, inclusiv a minorilor; cele în care întrebările influențează reținerea sau deținerea unei persoane cercetate penal și, respectiv, cele în care întârzierea ar fi de natură să afecteze, în mod negativ, cursul procedurilor desfășurate în fața instanței naționale sau ar face ca răspunsul Curții să nu mai prezinte relevanță, consecințele juridice produse prin trecerea timpului fiind ireversibile.

Aceste criterii pot reprezenta un reper pentru instanțele naționale atunci când decid să solicite Curții de Justiție aplicarea uneia sau a alteia dintre cele două proceduri speciale prevăzute de art. 23a din Statutul CJUE, pentru a se evita respingerea cererii formulate în acest sens și a se purta un dialog eficient cu instanța supranațională.

În contextul crizei sanitare care s-a declanșat în anul 2020 în UE din cauza pandemiei cu virusul Covid-19, care a impus adoptarea de către statele membre ale UE a unor măsuri de limitare a libertății personale și a liberei circulații a persoanelor între frontierele UE, CJUE a acționat în sensul de a-și adapta normele procedurale într-o manieră care să permită desfășurarea activității și protejarea, în același timp, a sănătății persoanelor. Spre exemplu: participanții la procedură au fost încurajați să utilizeze aplicația e-Curia pentru depunerea și comunicarea actelor de procedură, în detrimentul comunicării pe cale poștală, prin fax sau curier; ședințele de audiere a pledoariilor au fost amânate sau anulate; s-a renunțat la etapa orală în unele dintre cauze și organizarea deliberărilor a fost adaptată, pentru a permite unora dintre membrii completului participarea prin videoconferință sau audio-conferință.

După deliberare, Curtea pronunță o ordonanță motivată, atunci când respinge cererea preliminară ca inadmisibilă sau pentru necompetență ori o hotărâre, în cazul în care formulează un răspuns pe fondul problemelor de drept al UE cu care a fost sesizată. Decizia Curții ia forma unei ordonanțe motivate și în următoarele ipoteze: o întrebare formulată cu titlu preliminar este identică cu o întrebare asupra căreia Curtea s-a pronunțat, deja; răspunsul la întrebare poate fi dedus, în mod clar, din jurisprudență; răspunsul la întrebare nu lasă loc niciunei îndoieli rezonabile.

Erorile materiale sau de calcul ori inexactitățile vădite din cuprinsul deciziilor pot fi rectificate de către Curte, din oficiu sau la cererea persoanelor interesate, însă deciziile nu pot fi interpretate, iar dacă instanțele apreciază că nu sunt suficient de lămurite, pot sesiza, din nou, Curtea de Justiție.

Hotărârea Curții de Justiție are caracter obligatoriu încă de la pronunțare și se notifică instanței naționale, care va ține seama atât de dispozitiv, cât, mai ales, de considerente, pentru a soluționa litigiul aflat pe rolul său.

Capitolul VII are în centrul analizei efectele deciziilor preliminare, care ilustrează finalitatea competenței Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar.

Decizia Curții de Justiție este actul care finalizează procedura preliminară și, indiferent dacă ia forma unei hotărâri sau a unei ordonanțe motivate, aceasta este obligatorie. Efectul obligatoriu se produce de la pronunțarea hotărârii, respectiv de la notificarea ordonanței. Distincția este justificată de specificul ordonanțelor motivate, care sunt pronunțate, de regulă, atunci când Curtea de Justiție respinge cererea preliminară.

Decizia preliminară este o etapă intermediară în luarea deciziei de către judecătorul național și are menirea să-l ajute pe acesta să interpreteze și să aplice corect dreptul Uniunii Europene, asigurând, totodată, interpretarea și aplicarea uniformă a normelor UE de către toate statele membre. În consecință, instanța națională de trimitere are obligația de a lua în considerare decizia Curții la soluționarea litigiului pendinte, care a determinat necesitatea sesizării instanței de la Luxemburg. În principiu, decizia Curții produce efecte *inter partes litigantes*, în sensul că instanța de trimitere este ținută de cele stabilite de către Curte în cuprinsul dispozitivului și al considerentelor pe care se sprijină acesta, cu privire la interpretarea dreptului UE sau la validitatea unui act adoptat de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile UE.

În măsura în care instanța de trimitere apreciază că litigiul intern dă naștere unor întrebări preliminare suplimentare ori are dubii cu privire la sensul corect al unei hotărâri preliminare pronunțate anterior, aceasta poate sesiza, din nou, Curtea de Justiție. Procedura

preliminară nu poate fi utilizată, însă, pentru a se contesta validitatea unei hotărâri preliminare anterioare.

Efectul obligatoriu al deciziilor Curții de Justiție se produce și în căile de atac sau în rejudecarea litigiului, întrucât cele stabilite de instanța de la Luxemburg nu pot fi ignorate în etapele ulterioare ale procesului pendinte. Instanțele își păstrează deplina libertate de a adresa Curții noi întrebări preliminare, dacă apreciază necesar și, în cazul în care răspunsul Curții relevă că aplicarea dreptului UE de către o instanță superioară este eronată, instanțele de trimitere nu pot fi ținute de cele statuate în calea de atac, ci trebuie să facă aplicarea corectă a dreptului UE, în acord cu hotărârea Curții.

Nerespectarea deciziei preliminare de către instanța de trimitere poate fi remediată în căile de atac prevăzute în dreptul intern. Dacă soluția acesteia este definitivă, nefiind susceptibilă de a fi schimbată sau desființată într-o cale de atac, persoanele prejudiciate pot acționa pentru a angaja răspunderea statului membru al UE căruia îi aparține instanța, pentru încălcarea dreptului UE.

Pentru celelalte instanțe din statele membre ale UE, altele decât cele implicate în soluționarea litigiului național în care s-a pronunțat decizia preliminară, hotărârile preliminare prin care s-a interpretat dreptul UE și cele prin care s-a stabilit că un act al instituțiilor, organelor, oficiilor sau agențiilor UE nu este valid, produc efecte *erga omnes*. Hotărârile preliminare au, în principiu, efect declarativ și nu au valoare de precedent judiciar. Cu toate acestea, instanțele nu pot ignora jurisprudența Curții. Interpretarea normei de drept al UE face corp comun cu aceasta și hotărârea beneficiază de autoritate de lucru interpretat. În mod similar, dacă există o hotărâre a Curții care constată că un act nu este valid, acesta este un motiv suficient pentru ca orice instanță națională să înlăture respectivul act de la aplicare.

Deși efectele obligatorii ale hotărârilor preliminare se produc *ex tunc*, se impune precizarea că acestea leagă instanțele confruntate cu aceeași problemă de drept al UE în litigii pendinte. Soluțiile definitive la data pronunțării Curții de Justiție, care nu mai sunt supuse căilor de atac în dreptul intern, se bucură de autoritate de lucru judecat, în virtutea principiului securității juridice, chiar dacă se întemeiază pe o interpretare a dreptului UE care a fost infirmată ulterior de către Curte sau pe aplicarea unei act constatată ca nefiind valid. În acest caz, persoanele prejudiciate au dreptul de a solicita angajarea răspunderii statului membru al UE căruia îi aparține instanța, în condițiile stipulate în dreptul intern.

Hotărârile preliminare obligă atât statele membre, cât și instituțiile, organele, oficiile și agențiile UE să adopte toate măsurile necesare pentru executarea lor. Aceasta este rațiunea pentru care statele membre și instituțiile, organele, oficiile și agențiile UE sunt incluse de art. 23 din Statutul CJUE printre subiectele de drept care pot depune memorii sau observații scrise, în cursul procedurii preliminare în fața Curții de Justiție.

Curtea nu se consideră ținută de propriile hotărâri și poate să își reconsidere jurisprudența, dacă există motive întemeiate să procedeze astfel. Aceasta nu înseamnă că instanța de la Luxemburg nu urmărește să asigure o interpretare uniformă a dreptului UE. Dimpotrivă, Curtea caută să mențină coerența și consecvența practicii sale, adaptând-o, în același timp, evoluției construcției Uniunii Europene și exigențelor de adoptare și aplicare a dreptului UE în acord cu nevoile concrete ale statelor membre și ale resortisanților statelor membre ale UE.

Capitolul VIII conține concluziile generale și propunerile *de lege ferenda* pe care le-am formulat.

Analiza problematicii competenței Curții de Justiție a Uniunii Europene de a se pronunța, cu titlu preliminar, la solicitarea instanțelor naționale din statele membre ale Uniunii Europene, cu privire la interpretarea dreptului UE sau la validitatea actelor adoptate de instituțiile organelor, oficiile sau agențiile UE, a relevat complexitatea subiectului cercetat și caracterul variat al problemelor pe care aplicarea dreptului UE le poate genera, într-un context socio-economic evolutiv.

Prin cercetarea științifică efectuată am surprins elementele de actualitate care au impact asupra competenței CJUE de a se pronunța cu titlu preliminar, și anume consecințele retragerii Regatului Unit din UE și pe cele ale regresului înregistrat de unele dintre statele membre ale UE în privința statului de drept, în special în ceea ce privește independența justiției. De asemenea, am avut în vedere impactul crizei sanitare cu virusul Covid-19 asupra procedurii în fața CJUE.

Analiza subiectului cercetat a atins aspectele principale și adiacente competenței CJUE în materie preliminară, relevând problemele de interes pentru tema cercetată și identificând soluții posibile, inclusiv sub forma unor propuneri *de lege ferenda* pe care le-am detaliat în conținutul tezei.

Având în vedere faptul că dreptul UE se află într-o continuă dezvoltare, în interdependență cu evoluția pe care o parcurge UE, tema tezei de doctorat este susceptibilă de noi direcții de cercetare, în special în eventualitatea unei viitoare aderări a UE la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a relației pe care UE o va defini cu Regatul Unit după ce a avut loc retragerea efectivă sau a aplicării art. 7 TUE în raport cu unele dintre statele membre ale UE.

Sintetizând, apreciem că tema tezei de doctorat este una importantă, complexă, actuală și de o reală perspectivă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Resursele bibliografice avute în vedere la elaborarea tezei de doctorat, care se regăsesc în cuprinsul tezei de doctorat sau în notele de subsol, cuprind:

- cursuri, tratate, monografii, culegeri de practică judiciară, dicționare de expresii juridice (în limba română);
- cursuri, tratate, comentarii, monografii, culegeri de practică judiciară (în alte limbi decât limba română);
- articole din reviste de specialitate juridică;
- legislație a Uniunii Europene;
- legislație internă;
- convenții și acorduri internaționale
- culegeri de legislație;
- surse ale internetului;
- jurisprudența CJCE/CJUE selectată (peste 200 de hotărâri și ordonanțe);
- jurisprudență a Curții Europene a Drepturilor Omului;
- jurisprudență a Curții Constituționale a României;
- jurisprudență a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept.

Cu titlu de exemplu, redăm lista lucrărilor din doctrina de specialitate la care am făcut referire în teza de doctorat, celelalte surse bibliografice regăsindu-se în paginile finale ale acesteia:

1. Cursuri, tratate, monografii, culegeri de practică judiciară, dicționare de expresii juridice (în limba română):

- **ANDREȘAN-GRIGORIU**, Beatrice, *Procedura hotărârilor preliminare*, Editura Hamangiu, București, 2010;
- **APOSTOL TOFAN**, Dana, *Instituții administrative europene*, Editura C.H. Beck, București, 2006;
- **APOSTOL TOFAN**, Dana, *Drept administrativ*, vol. II, ediția a V-a, Editura C.H. Beck, București, 2020;
- **AURESCU**, Bogdan, *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*, ediția a II-a – revăzută și adăugită –, Editura C. H. Beck, București, 2013;

- **BOGASIU**, Gabriela, *Legea contenciosului administrativ. Comentată și adnotată*, ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2015;
- **BOROI**, Gabriel, **STANCU**, Mirela, *Drept procesual civil*, ediția a 4-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2017;
- **BROBERG**, Morten, **FENGER**, Niels, *Procedura trimiterii preliminare la Curtea Europeană de Justiție*, Editura Wolters Kluwer România, București, 2010;
- **CĂLIN**, Dragoș, *Dialogul dintre tribunalele constituționale și Curtea de Justiție a Uniunii Europene*, Editura Universitară, București, 2018;
- **CRAIG**, Paul, **DE BÚRCA**, Gráinne, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ediția a IV-a, Editura Hamangiu, București, 2009;
- **CRAIG**, Paul, **DE BÚRCA**, Gráinne, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ediția a VI-a, Editura Hamangiu, București, 2017;
- **CRAIOVAN**, Ion, *Un posibil ghid pentru cercetarea științifică în domeniul dreptului*, Editura Pro Universitaria, București, 2013;
- **DACIAN**, Cosmin Dragoș, *Uniunea Europeană: instituții, mecanisme*, Editura C.H. Beck, București, 2007;
- **DĂNIȘOR**, Diana, *Ghid practic pentru elaborarea și susținerea tezei de doctorat. Metodologie juridică*, Editura Universul Juridic, București, 2018;
- **DEACONU**, Ștefan, *Drept constituțional*, ediția a IV-a, Editura C.H. Beck, București, 2020;
- **DIACONU**, Nicoleta, *Dreptul Uniunii Europene. Politicile Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2017;
- **DUMITRAȘCU**, Mihaela Augustina, *Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2015;
- **DUMITRAȘCU**, Mihaela Augustina, **SALOMIA**, Oana Mihaela, *Dreptul Uniunii Europene II – Curs universitar –*, Editura Universul Juridic, București, 2020;
- **DUMITRAȘCU**, Mihaela Augustina, *Dreptul Uniunii Europene I – Curs universitar –*, Editura Universul Juridic, București, 2021;
- **ECO**, Umberto, *Cum se face o teză de licență. Disciplinele umaniste*, traducere de George Popescu, Editura Polirom, Iași, 2014;
- **FÁBIÁN**, Gyula, **LÁZÁR**, Laura, *Dreptul Uniunii Europene. Selecție de jurisprudență relevantă*, vol. 1, Editura Universul Juridic, București, 2017;
- **FÁBIÁN**, Gyula, *Drept instituțional al Uniunii Europene*, ediția a II-a, Editura Hamangiu, București, 2018;

- **FUEREĂ**, Augustin, *Instituțiile Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2002;
- **FUEREĂ**, Augustin, *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003;
- **FUEREĂ**, Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a V-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2011;
- **FUEREĂ**, Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a VI-a, Editura Universul Juridic, București, 2016;
- **FUEREĂ**, Augustin, *Dreptul Uniunii Europene – principii, acțiuni, libertăți –*, Editura Universul Juridic, București, 2016;
- **GÂLEA**, Ion, *Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului. Analiză critică*, Editura C.H. Beck, București, 2012;
- **GÂLEA**, Ion, *Tratatele Uniunii Europene. Comentarii și explicații*, Editura C.H. Beck, București, 2012;
- **GROZA**, Anamaria, *Probleme de drept european. Principii. Directive. Trimiteri preliminare. Jurisprudență românească comentată*, Editura C.H. Beck, București, 2015;
- **IFTIMIEI**, Andra, *Ghid practic pentru elaborarea și susținerea lucrării de licență, a lucrării de disertație sau a tezei de doctorat. Științe juridice*, Editura Universul Juridic, București, 2016;
- **ISPAS**, Gabriel-Liviu, **PANC**, Daniela, *Drept instituțional al Uniunii Europene*, Editura Hamangiu, București, 2019;
- **ISPAS**, Gabriel-Liviu, **PANC**, Daniela, *Organizarea justiției în Uniunea Europeană*, Editura Hamangiu, București, 2021;
- **LEȘ**, Ioan, **JUGASTRU**, Călina, **BODOAȘCĂ**, Teodor, **CIRCA**, Adrian, **HURUBĂ**, Eugen, **LOZNEANU**, Verginel, **TABACU**, Andreea, *Tratat de drept procesual civil*, vol. II, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2020;
- **MIGA-BEȘTELIU**, Raluca, *Drept internațional public*, Volumul II, ediția a 2-a – revăzută și adăugită –, Editura C. H. Beck, București, 2014;
- **MILITARU**, Ioana Nely, *Dreptul Uniunii Europene. Cronologie. Izvoare. Principii. Instituții. Piața internă a Uniunii Europene. Libertățile fundamentale*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2017;
- **MURARU**, Ioan, **TĂNĂSESCU**, Elena Simina, *Drept constituțional și instituții politice*, ediția a XV-a, vol. 1, Editura C.H. Beck, București, 2016;
- **PETRESCU**, Oana-Măriuca, *Dreptul procesual al Uniunii Europene*, Editura C. H. Beck, București, 2011;

- **POPA**, Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, ediția a VI-a – revizuită și adăugită –, Editura C.H. Beck, București, 2020;
- **POPESCU**, Roxana Mariana, *Introducere în dreptul Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2011;
- **RĂDULESCU**, Mihaela Șt., *Metodologia cercetării științifice. Elaborarea lucrărilor de licență, masterat și doctorat*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2011;
- **ROȘ**, Viorel, *Dreptul proprietății intelectuale*, Vol. I. Dreptul de autor, drepturile conexe și drepturile *sui-generis*, Editura C.H. Beck, București, 2016;
- **RUSU**, Ioana Eleonora, **GORNIG**, Gilbert, *Dreptul Uniunii Europene*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura C.H. Beck, București, 2009;
- **SALOMIA**, Oana-Mihaela, *Instrumente juridice de protecție a drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, București, 2019;
- **SĂULEANU**, Lucian, **RĂDULEȚU**, Sebastian, *Dicționar de expresii juridice latine*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- **SCHÜTZE**, Robert, *Dreptul constituțional al Uniunii Europene*, Editura Universitară, București, 2012;
- **SELEJAN-GUȚAN**, Bianca, *Protecția europeană a drepturilor omului*, ediția a V-a, revăzută și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2018;
- **SELEJAN-GUȚAN**, Bianca, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2020;
- **SPĂTARU-NEGURĂ**, Laura-Cristiana, *Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie juridică*, Editura Hamangiu, București, 2016;
- **SUCIU**, Alexandru, *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*, ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2019;
- **ȘANDRU**, Mihai, **BANU**, Mihai, **CĂLIN**, Dragoș, *Procedura trimiterii preliminare: principii de drept al Uniunii Europene și experiențe ale sistemului român de drept*, Editura C. H. Beck, București, 2013;
- **TĂBÂRCĂ**, Mihaela, *Drept procesual civil*, ediția a II-a, Vol. I Teoria generală, Editura Solomon, București, 2017;
- **VAN RAEPENBUSCH**, Sean, *Drept instituțional al Uniunii Europene*, Editura Rosetti International, București, 2014;
- **VASILE**, Andreea, *Excepțiile de procedură în procesul civil. Practică judiciară.*, Editura Hamangiu, București, 2010;

- **VLĂȘCEANU**, Adina, **ȘTEFAN**, Tudorel, **VLĂȘCEANU**, Alina Nicoleta, *Procedura hotărârii preliminare. Culegere de hotărâri ale Curții de Justiție a Comunităților Europene*, Editura Hamangiu, București, 2009;
- **VOLOSEVICI**, Dana, *Metodologie juridică – Curs practic* –, Editura Pro Universitaria, București, 2016.

2. Cursuri, tratate, comentarii, monografii, culegeri de practică judiciară (în alte limbi decât limba română):

- **ARNULL**, Anthony, **DASHWOOD**, Alan, **DOUGAN**, Michael, **ROSS**, Malcom, **SPARENTA**, Eleanor, **WYATT**, Derrick, *European Union Law*, ediția a V-a, Editura Sweet&Maxwell Publishing, Londra, 2006;
- **ARNULL**, Anthony, *European Union Law. A Very Short Introduction*, Editura Oxford University Press, New York, 2017;
- **BARNARD**, Catherine, **PEERS**, Steve, *European Union Law*, ediția a II-a, Editura Oxford University Press, New York, 2017;
- **BERRY**, Elspeth, **HOMEWOOD**, Matthew J., **BOGUSZ**, Barbara, *Complete EU Law*, ediția a IV-a, Editura Oxford University Press, New York, 2019;
- **CHALMERS**, Damian, **DAVIES**, Gareth, **MONTI**, Giorgio, *European Union Law*, ediția a IV-a, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2019;
- **CHALTIEL**, Florence, *Manuel de droit de l'Union européenne*, Editura Press Universitaires de France, Paris, 2005;
- **CLERGERIE**, Jean-Louis, **GRUBER**, Annie, **RAMBAUD**, Patrick, *L'Union Européenne*, ediția a VIII-a, Editura Dalloz, Paris, 2010;
- **COUTRON**, Laurent, *Droit de l'Union européenne: Institutions, sources, contentieux*, ediția a V-a, Editura Dalloz, Paris, 2019;
- **CRAIG**, Paul, *Community Court Jurisdiction Reconsidered*, în *The European Court of Justice*, colecție de eseuri editată de Gráinne de Búrca și J.H.H. Weiler, Editura Oxford University Press, New York, 2001;
- **CRAIG**, Paul, **DE BÚRCA**, Gráinne, *The Evolution of EU Law*, ediția a II-a, Editura Oxford University Press, New York, 2011;
- **CREMONA**, Marise, *External Relations and External Competence of the European Union*, în *The Evolution of EU Law*, editată de Paul Craig și Gráinne De Búrca, Ediția a II-a, Oxford University Press, New York, 2011;
- **DEHOUSSE**, Renaud, *The European Court of Justice – The Politics of Judicial Integration*, Editura St. Martin's Press Inc., New York, 1998;

- **DOLLAT**, Patrick, *Droit européen et droit de l'Union européenne*, ediția a III-a, Editura Maison d'édition Sirey, Paris, 2010;
- **FOSTER**, Nigel, *Foster on EU Law*, ediția a VII-a, Editura Oxford University Press, New York, 2019;
- **FRISCHHUT**, Markus, *Fundamentals of European Union Law: Including the Lisbon Treaty amendments*, ediția a II-a, Editura Linde, Viena, 2011;
- **HANLON**, James, *European Community Law*, ediția a II-a, Editura Sweet&Maxwell Publishing, Londra, 2000;
- **HARTLEY**, T.C., *The Foundations of European Union Law*, ediția a VII-a, Editura Oxford University Press Inc., New York, 2010;
- **HORSLEY**, Thomas, *The Court of Justice of the European Union as an Institutional Actor: Judicial Lawmaking and its Limits*, Editura Cambridge University Press, New York, 2020;
- **HORSPOOL**, Margot, **HUMPHREYS**, Matthew, **WELLS-GRECO**, Michael, *European Union Law*, ediția a X-a, Editura Oxford University Press, New York, 2018;
- **JACOBS**, Francis G., *Further reform of the preliminary ruling procedure – towards a “green light” system?*, în *Europa und seine Verfassung: Festschrift für Manfred Zuleeg*, editată de Charlotte Gaitanides, Stefan Kadelbach, Gil Carlos Rodriguez Iglesias, Editura Nomos, Baden-Baden, 2005;
- **JACOBS**, Francis G., *The Lisbon Treaty and the Court of Justice*, în *EU Law after Lisbon*, editată de Andrea Biondi, Piet Eeckhout și Stefanie Ripley, Editura Oxford University Press, New York, 2012;
- **KACZOROWSKA**, Alina, *European Union Law*, Editura Routledge-Cavendish Press, Londra și New York, 2009;
- **LASOK**, Dominik, **BRIDGE**, John W., *Law and Institutions of the European Communities*, ediția a V-a, Editura Butterworths, Londra, 1991;
- **LECLERC**, Stéphane, *Droit de l'Union européenne*, ediția a II-a, Editura Gualino, Paris, 2011;
- **LESCOT**, Cristophe, *Organisations européennes: Union européenne, Conseil de l'Europe et autres organisations*, ediția a XXII-a, Editura Bruylant, Bruxelles, 2020;
- **MATHIJSEN**, P.S.R.F., *A Guide to European Union Law*, ediția a X-a, Editura Sweet&Maxwell Publishing, Londra, 2010;
- **PIRIS**, Jean-Claude, *The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis*, cu un cuvânt înainte de Angela Merkel, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2010;

- **SCHÜTZE**, Robert, *European Union Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2018;
- **VAUGHAM**, David, **ROBERTSON**, Aidan; *Law of the European Union*, Editura Oxford University Press, Oxford, 2012.

3. Articole din reviste de specialitate:

- **BANU**, Mihai, **ȘANDRU**, Daniel-Mihail, *Cauza C-33/07, Jipa – Prima acțiune preliminară a unei instanțe românești la Curtea de Justiție a Comunităților Europene*, Revista Română de Drept Comunitar nr. 6/2008;
- **BAUMGARTEN**, Alexander; *Oare istoria ideilor poate spune ceva despre doctorat și plagiat?*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale nr. 1/2017;
- **BOBEK**, Michal, *Consecințele mandatului european al instanțelor de drept comun asupra statutului curților constituționale*, Revista Română de Drept European nr. 1/2012;
- **BOCȘAN**, Gheorghe, *Răspunderea doctorandului, a conducătorului de doctorat și a membrilor comisiei de susținere publică a tezelor de doctorat pentru încălcarea regulilor de deontologie în activitatea de întocmire a tezelor*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale nr. 2/2018;
- **BRÎNZOIU**, Laurențiu, *Examen de jurisprudență a Curții de Justiție a Comunităților Europene în materia admisibilității trimiterilor preliminare*, Revista Română de Drept Comunitar nr. 6/2007;
- **BROBERG**, Morten, *Preliminary References by Public Administrative Bodies: When Are Public Administrative Bodies Competent to Make Preliminary References to the European Court of Justice*, în *European Public Law*, editor Patrick J. Birkinshaw, Kluwer Law International nr. 1/2009, vol. 15;
- **BROBERG**, Morten P., **FENGER**, Niels, *Preliminary references as a right: But for Whom? The Extent to which Preliminary Reference Decisions can be Subject to Appeal*, European Law Review nr. 2/2011;
- **BROBERG**, Morten, **FENGER**, Niels, *Variații privind trimiterile preliminare la Curtea de Justiție provenite din statele membre – Sunt factorii structurali (parte a) explicației?*, Revista Română de Drept European nr. 3/2013;
- **CĂLIN**, Dragoș, **ȘANDRU**, Mihai, *Ce se întâmplă după ce instanțele naționale primesc răspunsul la întrebările preliminare (II)*, Curierul Judiciar nr. 7-8/2011;
- **FODOR**, Maria, *Întrebarea preliminară (prejudicială) în aplicarea uniformă a dreptului comunitar european*, în *Aspecte privind legislația și practica judiciară. Comunicări*

- prezentate la sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice*, Editura Hamangiu, București, 2008;
- **FUERE**A, Augustin, *Instanțele naționale și Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cadrul întrebărilor preliminare – acțiunea în interpretare* –, *Pandectele Române* nr. 6/2013;
  - **FUERE**A, Augustin, *Brexit – trecut, prezent, viitor – mai multe întrebări și tot atâtea răspunsuri posibile*, Editorial în *Curierul Judiciar* nr. 12/2016;
  - **FUERE**A, Augustin, *Brexit – Limitele negocierilor dintre Uniunea Europeană și Marea Britanie*, *Revista de Drept Public* nr. 4/2016;
  - **FUERE**A, Augustin, *The ECJ Case-Law on the Annulment Action: Grounds, Effects and Illegality Plea*, *Lex ET Scientia International Journal* nr. XXIV, vol. 1/2017;
  - **FUERE**A, Augustin, *The Application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Supliment la *Curierul Judiciar*, 2018;
  - **FUERE**A, Augustin, *Aplicarea Regulamentului general privind protecția datelor*, *Dreptul* nr. 7/2018;
  - **ISPAS**, Gabriel-Liviu, *Politici publice ale Uniunii în criză economică. Căutăm consensul sau salvăm economia?*, în *Probleme și soluții legale privind criza COVID-19*, editor Oana Dimitriu, Editura C.H. Beck, București, 2020;
  - **JUGASTRU**, Călina, *Proceduri și autorități în noul drept european al protecției datelor cu caracter personal (I)*, *Revista Universul Juridic* nr. 6/2017;
  - **LARIK**, Joris, *Decision-Making and Dispute Settlement for the Withdrawal of the United Kingdom from the European Union*, DCU Brexit Institute - Working Paper nr. 4/2020, disponibil la <https://ssrn.com/abstract=3572033> (accesat ultima dată la 1 august 2021);
  - **LARION**, Iuliana-Mădălina, *Brexit's Impact on CJEU's Jurisdiction to Render Preliminary Rulings*, în Suplimentul la *Revista Română de Drept European*, 2016;
  - **LARION**, Iuliana-Mădălina, *A Brief Analysis on Brexit's Consequences on CJEU's Jurisdiction*, *Lex ET Scientia International Journal* nr. XXIV, vol. 2/2017;
  - **LARION**, Iuliana-Mădălina, *Protecting EU Values. A Juridical Look at Article 7 TEU*, *Lex ET Scientia International Journal* nr. XXV, vol. 2/2018;
  - **LARION**, Iuliana-Mădălina, *CJEU's Jurisdiction After Brexit*, *Lex ET Scientia International Journal* nr. XXVIII, vol. 1/2021;
  - **LAZOWSKI**, Adam, *Urgent preliminary ruling procedure*, *European Current Law Year Book*, 2009;

- **LENAERTS**, Koen, *Accelerated and Urgency Procedures in the Area of Freedom, Security and Justice*, în *Today's Multilayered Legal Order: Current Issues and Perspectives*, Editura Uitgeverij și Editura Paris Legal Publishers, Zutphen și Paris, 2011;
- **LENAERTS**, Koen, *Challenges facing the European Court of Justice after the Treaty of Lisbon*, Revista Română de Drept European nr. 3/2010;
- **NIȚĂ**, Anca Jeanina, *Considerații cu privire la posibila neconformitate a „timbrului de mediu” pentru autovehicule instituit prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 9/2013 cu prevederile dreptului Uniunii Europene*, Pandectele Române nr. 6/2013;
- **PEREIRA COUTINHO**, Francisco, *Protecting the Jewel of the Crown: the Ognyanov Case and the Preliminary Reference Procedure*, European Forum, 11 aprilie 2017, disponibil la <https://ssrn.com/abstract=2951606> (accesat ultima dată la 1 august 2021);
- **PÓLTORAK**, Nina, *Ratione Temporis Application of the Preliminary Rulings Procedure*, Common Market Law Review nr. 45/2008;
- **POPESCU**, Roxana Mariana, *Opinion of Advocate General Wathelet and Judgment of the Court of Justice of the European Union in Case C-673/16, Concerning the Concept of “Spouse” in European Union Law*, CKS Journal, 2019, disponibil la adresa: file:///C:/Users/User/Downloads/215_ebook_CKS_2019.pdf (accesată ultima dată la 1 august 2021);
- **POPESCU**, Roxana Mariana, *Interpretation and Enforcement of Article 148 of the Constitution of Romania Republished, According to the Decisions of the Constitutional Court*, CKS Journal, 2019, disponibil la adresa: file:///C:/Users/User/Downloads/215_ebook_CKS_2019.pdf (accesată ultima dată la 1 august 2021);
- **RADU PRESURĂ**, Cristina Diana, **POPESCU**, Roxana-Mariana, *Regimul juridic al hotărârilor preliminare ale CJCE și impactul acestora asupra sistemului de drept național*, Institutul European din România, București, 2008, disponibil la http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Studiul_3_-_Jurisprudenta_RO.pdf (accesat ultima dată la 1 august 2021);
- **ROȘ**, Viorel, *Dreptul de citare*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale nr. 3/2009;
- **ROȘ**, Viorel, **LIVĂDARIU**, Andreea, *Condiția originalității în operele științifice*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale nr. 2/2014;
- **ROȘ**, Viorel, **LIVĂDARIU**, Andreea, *Controversata problemă a protecției ideilor în dreptul român*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale nr. 2/2017;

- **SOLACOLU**, Maria-Cristina, *Article 7 of the Treaty on European Union – Past, Present and Future*, Supliment la Curierul Judiciar, 2018;
- **ȘANDRU**, Mihai, *Suspendarea acțiunii de către instanța națională în situația trimiterii întrebării preliminare de către o instanță din alt stat membru*, Revista Română de Drept European nr. 4/2010;
- **ȘANDRU**, Mihai, *Actul de procedură prin care se dispune sesizarea CJUE cu o trimitere preliminară. Analiza trimiterii în cauza Nisipeanu, C-263/10*, Curierul Judiciar nr. 4/2011;
- **ȘANDRU**, Mihai, *Respingerea trimiterilor preliminare ca fiind vădit inadmisibile: Corpul Național al Polițiștilor (C-434/11), Cozman (C-426/11), cauzele conexe Boncea și Budan (C-483/11 și C-484/11)*, Curierul Judiciar nr. 1/2012;
- **ȘANDRU**, Daniel Mihail, **BANU**, Constantin Mihai, **CĂLIN**, Dragoș Alin, *Rolul activ al judecătorului, dreptul la un proces echitabil și refuzul efectuării unei trimiteri preliminare. Perspectiva Curții Europene a Drepturilor Omului și exemple din jurisprudența românească*, Revista Română de Drept European nr. 3/2012;
- **ȘANDRU**, Daniel Mihail, **BANU**, Constantin Mihai, **CĂLIN**, Dragoș Alin, *Probleme din jurisprudența trimiterilor preliminare formulate de instanțele din România*, Pandectele Române nr. 6/2013;
- **TĂNĂSESCU**, Simina, *Despre constituționalizarea dreptului european*, Revista Română de Drept Comunitar nr. 2/2008;
- **TOADER**, Camelia, *Constituționalizarea dreptului comunitar. Rolul Curții de Justiție a Comunităților Europene*, Revista Română de Drept Comunitar nr. 2/2008;
- **TOADER**, Camelia, *Un model de celeritate în materia cooperării judiciare: procedura preliminară de urgență (PPU)*, Revista Română de Drept European nr. 3/2010;
- **TOADER**, Camelia, *Trimiterile preliminare (prejudiciale): instrument de cooperare între judecătorul român și CJUE*, Pandectele Române nr. 6/2013;
- **TOADER**, Camelia, *Independența justiției, element fundamental al principiului protecției jurisdicționale efective a drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii*, Revista EuRoQuod nr. 1/2018, Partea I, disponibil la: <https://en.calameo.com/read/005289358dced37b6b43e?authid=9eGCuRkYSQ5A> (accesat ultima dată la 1 august 2021).